Расп.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 25 (10317) | 1977 чылдың январь 30, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ГЕОЛОГТАР—БЕШ ЧЫЛГА

Геология-шинчилел ажылдарының ажылчыннарының профэвилелиниң XV съездизи январь 27—28-те Москвага болган.

Минералдыг чиг-эттиң хевирлериниң хөй нуруузунуң талазы-биле шинчилеп тыпкан курлавырларның немелде өзүлдезиниң беш чыл планы хуусаа бетинде күүсеттинген дээрзин профэвилел ТК-зының даргазы Л. Н. Курзиниң отчёт илеткелинде болгаш делегаттарның сагалында демдеглеттинген. Соолгу чылдарның дургузунда казар байлактарлыг дөрт муң хире черлерни шинчилеп тыпкан болгаш үлетпүрге шингээдип алыры-биле дамчыдып берген. Партияның XXV съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирген геология база топография-геодезия албанының организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылчыннары база албан-хаакчылары оңгу беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш чарышты калбарткан.

Съезд профэвилел ТК-зының составын, ревизия комиссиязын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVI съездизинге делегаттарны соңгаан.

(СЭТА).

УЛУГ-ХАЯДА

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунда кыштаглаашкының ниитизи-биле организастыг эртип турар. Совхозтуң специалистери кыштагларда байдал-биле таныжып, хыналданы чорудуп, амыдырал хандырылга айтырыгларын дарый шиитпирлеп, малчыннарга боттуг дузаны чедирип турар.

Бүгү совет улуска СЭКП ТК-ның Чагаазы совхоз ажылчыннарын күженишкинниг ажылдаарынче улам сорук кииргеп. Ылангыя малчыннар бо чүгула документиниң чугаалажып таныжкаш, бедиткеп хүлээлгелерни алгылаан. Чиңээ, Хайыракан салбырының дужулгалыг мурнакчы хойжуларының бирээзи Х. Көк-оол чүс хойдан 100 хураганы камгалап, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып, 12 тонна сигенни кезип, 10 тонна өдектии бөлүп, белеткеп алырын хүлээнген.

Совхозта хой оолдаашкыны эгелээн. Амгы хүннерде 2500 хой төрээн. Оларның хураганы өнча-менди доругуп турар. Амырбит Кыргыстың залында 62 хойдан 64 хураган алдынган. Хойжулар Л. Комбу, В. Дартай-оол болгаш өскелерниң-даа кодаңнарында турар мал хүр.

Партком хуралының шиитпири-биле совхозтуң коммунистери кижи бүрүзү-ле оң саннығ малдың даваннарынга кедирер хаптарны дааарарын организастаан.

Хайыракан школазының башкылары, ажылчыннары, үстүкү класстың өөреникчилери малчын Чалбаа Көк-оолдуң аалынга барып, кажаа иштиниң коржеңин хооруп, оттулар ыяжын белеткээн. Хайыракан кодээ Совединиң ажылдакчылары Борбак-Арыг малчыннарынга дузалашкан, а салбырның кол тускай эртемниглери Данзын-оол Түлүштүң оттулар ыяжын хирээлеп, малының кажаазын чылыглашкан.

Б. КЫРГЫС.

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

СОРУК КИРИИШКИН

Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң Чагаазын чонга таныштырар ажылды Сүт-Хөл совхозтуң паркому (секретары В. Сат) организастыг чорудуп турар. Ажыл-агыйның хөй-хөй агитаторлары, политинформаторлары ук чагааны бүгү ишчилерге калбаа-биле тайылбырлаарын уламчылап турарлар. Бо хүннерге чедир сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда болгаш өске-даа коллективтерде ажылдап турар 1500 ажыт кижи чагаа-биле таныжкаш, аңаа сорук кирип, чаа-чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Кызыл-Тайга салбырының хоочун суггатчызы Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи О. Имажап аңаа болган хуралга чүве чугаалааш, мынча дээн:

— Ленинчи партияның Төп Комитединиң Чагаазы бисти ажыл-ишче улам сорук кирип турар-дыр. Эрткен чылын мээң суггарган черимниң гектар бүрүзүнден-не 18 центнер дүжүт алдынган чүве болгай. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга уткуштур бо чылын бир гектардан-на 20 центнер дүжүттү алырын хүлээнип тур мен.

Совхозтуң Киров салбырында Чее-Булуң хойжу бригадазының хойжузу «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи коммунист С. Моңгуш төрүүр 100 хойга онаалтыр 100 хураганы камгалап алырын, бир хойдан-на 2 килограмм дүктү кыргыырын, бодунуң кужу-биле 30 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнген. Кара-Чыраа сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы К. Ондар бодунга бижыглаан инектериниң бирээзинден-не 1400 литр сүттү саап алырын хүлээнген.

Б. ОНДАР.

БЕЛЕТКЕЛ ЧОКТУҢ УРЖУУ

Кара-Хөлге элээн каш чылдарда кара кыш турганы малмаганга улуг бергедээшкиннерни болдурбаан, мал менди-чаагай кыш ажып турган. Бо кыш аңаа эрте дүжүп, улуг хар, соок болганы-биле кышка эки белеткеттинмээн чамдык малчыннарны элээн дүвүреткен. Оруктар муңгашталык, кыштаг четпээн малчыннарның мал-маганы одар-белчиирге, мал чеминге элээн бергедээн. Колхозтуң болгаш районнуң удуртур органнарының дарый алган хемчеглериниң ачызында оруктар аштаттынып, колхозтуң мал-маганы кыштагларга четкилээн, бергедеп турган кодаңнарга дуза чедиртинген.

Колхозта кыштаглаашкынның байдалында экижээн чүүлдер бар, алдынып турар хемчеглер хөй-даа болза, машина-техниканың чедишпезинден, кышка баш бурунгаар белеткел чок болганындан ам-даа бергедеп турар кодаңнар эвээш эвес.

Колхозтуң даргазы чаа, партком секретары үр үеде ниитиде аарып турар, ынчангаш партия райкому болгаш райкүүском колхозка практиктиг ажыл-ишчи дуза чедирери-биле тускай ажылдакчыларны бижыглаан. Оларның аңаа барып, чедер-четпестерни чугаалажып, боттарының ажыктыг санал-оналын берип турары черле эки. Ынчалза-даа чамдык тускай эртемниглерниң харыысалга чогундан оларның берген санал-оналы күүсеттинмейн баары хомуданчыг.

Бо удаада районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Т. Ш. Моңгуш баштаан комиссия аңаа чеде берди. Каш хонук бурунгаар эргелел начальниги база аңаа чорупчораан болгаш кылза чогуур ажылдарны, тодаргай айыткан хуусааны берген турган. Берген айтышкыннарның хөй кезии күүсеттинмээн болду: суг изидер улуг доскаарларны септеп, малды изиг сүт-биле суггарары, Туралыгга харны далбыйлап тырттырары, чаш хураганнар кажаазы кылыры-биле курган мыштар белеткээри, чарба, дус дээн ышкаш чугула чүүлдерни соортур дээни ялы-бүрү үүрмек чылдагааннар-биле күүсеттинмээн. База катап бо бүгүнү дарый организастаар ужурга таварышкан.

Эртен колхозтуң конторазынга айтырыг тургузуп кээр улустар колдуунда малчыннар. Оларның негелдезинде чугула чүүлдер—мал чеми төнген, одаар ыяш чок, дузалакчы кадарчы азы сакманщик чедишпес, хураган кажаазы херек. Чамдык малчыннар машина-трактор манааш ниитип-даа хоңгулаан боор.

Туралыгга кезек малчыннарга бардывыс. Мында хар улуг, хойнуң даваннары тастап турар. Борта харны далбыйлаарын малчыннар негеп турган. Чамдык кодаңнарда эрткен чылдагы төрээн хураганнар хорап турар. Кадарчы Хертек Бак-Көктүң улуг хоюнга кадып каан хураганнардан ниии хураган өлген. Мында чылыг сүт чок, чарба, сула шагда-ла төнген. Кажаа иштинде азырап турар хоюнга, хураганга көк-суланы ажык черде чажып берген. Малга одар чедишпезиниң-биле малчын хоюн кадайы-биле ниии аңгы кыштагда азырап турар. Дузалакчылазын дээш аккелген уаузу дуза чедирбейн турар. Шак мындыг байдалдар өске-даа кодаңнарда бар.

Колхозта хой оолдаашкыны ам массалыы-биле эгелээн. Январьның бирги чартыында ниитизи-биле 779 хой төрээн, оларның хураганнары өнча-менди. Хомушку Алдын-кыс, Хомушку Камыска, Дажы Кудурукпай, Хертек Малчын-оол оларда хөй хой төрээн, хураганнарны менди ап турарлар.

Барык беш муң хире шээр мал арып баксыраан болуп турар. Четче эвес медээ ёзугаар алгаш көөрге, колхозта 1200 тонна сиген, көк-сула бар. Оон чүгле 60 хире тоннаны кыштагларда четкен, өскезин удур соортуп турар. Мал чеми хүн бүрү эвээжеп турар, кышка четпес. Ынчангаш колхоз Чөөн-Хемчиктен 500 тонна саванны пресстеп соортуп алырын дугурушкан. Ынчалза-даа ол техника чедишпези-биле соортуңмейн турар. Ол ышкаш Кызылдан 975 тонна комбикорм соортурун «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкыны саададып турар. Чамдык кадарчыларда сакманщиктер мынчага чок. База бир бергедеп турар чүве — малчыннарда дус чогу. Бо талазы-биле Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» салбыры тускай дугуржулга, керээлиг турган, ону соортпейн келген. Ниитизи-биле «Кара-Хөл» колхозта кыштаглаашкынның байдалы берге. Мооң чылдагааны чүдел? Бир дугаарында-ла колхоз баштаар чери кышка удур организастыг хемчеглерни баш бурунгаар албайн келгенинде. Мал чемин белеткээн-даа болза, ол кыштагларга четпээн, кадарчыларның кажаалары септеттинмээн, оңгачалар, суг кудар доскаарлар, шагжалар, хураган кажаалары белен эвес. Колхозтуң активчилерин, агитквартиралары, хөй-ниити организацияларын тус-тус кодаңнарда бижыглаан. Ынчалза-даа оларда практиктиг дуза амдызында чок.

Кадарчыларның ниити амыдырал-чуртталгазынче база сагыш салыры чугула. Дасты-Аксы суур чыл бүрү сайзырап, малчыннарның хөй кезии бажыңнарда чурттап турар-даа болза, эки септеттинмээн, малчыннарның тускай кызылбулуңу, чунар-бажыңы чок, Туралыг-Аксында садыгда барааң, аъш-чем эвээш.

Кыштаглаашкында илерээн четпестерни дарый чайладыры, мал чемин соортуруп, кажаалар септээрин дүргедедири, малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче онза кичээнгей салыры чугула.

Х. МОНГУШ.

МАССАНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ОРГАНИЗАКЧЫЛАРЫ БОЛУР

◆ *Тываның профэвилелдериниң XIV конференциязындан* ◆

Профэвилелдериниң XIV область конференциязы эрткенин, аңаа отчёт илеткелди облпрофчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу кылган дээрзиниң дугайын дүүнгү «Шынга» дыңнаткан болгай. Отчёт илеткел талазы-биле кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилелиниң обкомунуң даргазы А. Т. Сотпа, «Тес-Хем» совхозтуң чылгычызы С. Очур-оол, кадык камгалал министриниң оралакчызы О. К. Ондар, № 1 АТБ-ниң чолаачызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. П. Зюзин, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң саанчызы М. П. Амыртаа, Овүрде орук бүдүрүлге участогунуң токары О. П. Тыртый-оол, «Кызыл тудуг» эргелелинде бригадир С. А. Борбак-оол, Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы М. К. Дүгер, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. Романов, «Тыва кобальт» комбинатта профэвилелиниң каттышкан комитединиң даргазы В. П. Осокин болгаш өскелер-даа санал берген.

I. ПАТРИОТТУГ ЭГЕЛЭЭШКИННЕР, СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ

— Отчёттуг үеде республиканың профэвилел организациязы бодунуң ажыл-чорудулгазынга СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң шиитпирлерин, ол съездиге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын удуртулга болдургаш, партияның область организациязының удуртулгазы-биле тоску беш чылдың болгаш оңгу беш чылдың бирги чылының пландарын база хүлээлгелерин күүседир дээш профэвилел организацияларының организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулгазын ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин болгаш инициативазын бедидеринче угландырып келген,—деп, илеткелчи Т. Ч. Норбу чугаалаан.

Профэвилелдериниң область чөвүлели болгаш адырлар аайы-биле обкомнар социалистиг чарышты база күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни улам ыңай калбартыр талазы-биле ажылды күштелдиргенин айыткаш, чамдык чижектерни ол көргүскен. Чарыжып турарларның саны мурнуңда турганынга 23 хуу немей өскен, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинде 31 муң кижи киржип турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары 13,5 муң кижи чедип турар.

Илеткелчи болгаш санал берген эштер массаның чогаадыкчы идепкейинге холбашкан хөй-хөй чижектерни көргүскен. «Шамбалыг», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның, Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтуң механизаторлары эрткен чылдың эгезинде «Гектар бүрүзүнден бедик дүжүт дээш!» деп инициативаны үндүргеш, ол хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен.

Мал ажылынга чаа инициативаны үндүрүп турар малчыннар база эвээш эвес. Оларның хөй-хөйү социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Эрткен чылын республикага 140 хойжу төрүүр чүс хойга онаалтыр 100-тен хөй хураганы алган, 60 ажыг саанчы чылда сүт саар социалистиг хүлээлгезин бир ай хуусаа бетинде күүсеткен. Оңгу беш чылдың баштайгы чылында социалистиг чарыштың тиилекчилериниң аттарын конференцияга чоргаарал-биле адаан.

Республиканың ажылчы чоннары эрткен чылын кодээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле хүлээлгезин күүсеткен. Чарышка Эрзиниң ажыл-агыйлары, «Хемчик», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар, «Тиилелге», «Искра» колхозтар, Каа-Хем хөмүр-даш разрези, Кызылдың даараныглга фабриказы, Кызылдың үлетпүр садыы, автосептелге заводу болгаш өске-даа коллективтер эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Ажылдың ажыктыы болгаш шынары дээш демисел оңгу беш чылдың чарыжының кол девизи апарган. Облпрофчөвүлел, профэвилел комитеттери ажыл-агый органнары-биле кады Москваның, Саратовтуң, Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин деткип, нептередири-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. Кызылдың даараныглга фабриказында, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, автосептелге заводунда, № 48 тудуг эргелелинде, «Тыва кобальт» комбинатта болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде профэвилел комитеттери ол эгелээшкиннерни изин-биле деткээш, ону боттандырарының хемчеглерин ап турар. Даараныглга фабриказында неделяда бир катап «шынарның хүнүн» эртирип, мында кылыгларның 97 ажыг хуузун бирги сорт-биле үндүрүп, продукцияның аттестациязын чорудуп турар. Бо бүдүрүлгеде социалистиг чарышты ажылдың шынарынче угландырбышаан, аныяк кижилерни ажылчын мергежилге өөредир, төлептиг аажы-чаңга кижизидер талазы-биле хоочуннарның дагдынышкынын калбарткан.

Кызылдың автосептелге заводунда профэвилелиниң местткому администрация-биле кады продукцияның шынарының хөй-ниити көрүлдезин чорудуп турар. Бүдүрүлгениң технологиязын сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглерни боттандырарын ооң кол негелдези болдурган.

«Беш чылга—ажылчын магадылал» деп москвачыларның эгелээшкинин изин-биле деткивишаан, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Х. Данзырыктың, № 48 тудуг эргелелинде СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады А. И. Ельшованың, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. В. Сафронованың, «Кызыл тудуг» эргелелинде С. А. Борбак-оолдуң мурнакчы бригадалары чаа кылган бажыңнарны «эки» болгаш «кончуг эки» деп демдек-биле дужаар хүлээлгени алгаш, боттарының сөзүн ээлеп турар.

Амгы үеде профэвилел организациялары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга дүүштүр база Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур дээш чарышты калбартыр талазы-биле шудургу ажылдарны чорудуп турар.

Хөй-хөй мурнакчы коллективтер, ажылчыннар база-ла чаа-чаа эгелээшкиннерни кылып турар. Кызылдың даараныглга фабриказының ажылчыннары Р. Сумбаа, Р. Мусаева, В. Окулова Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур деп шиитпирлевишаан, беш чыл планын 3 чылда күүседир деп эгелээшкинни үндүрген, оларны ында үш ажылчын база деткээн, коллективте 20 даараныкчы беш чылды—3,5 чылда, 87 кижи ону—4 чылда күүседирин хүлээнген.

Тываның электри четкилериниң, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, Тыва коммунэпергияның, «Тыва кобальт» комбинаттың коллективтери беш чылдың ийи чылдарының планын Октябрьның 60 чылында күүседирин хүлээнгеннер. Массаның мындыг патриоттуг эгелээшкиннерин бүгү талалыг деткип, нептередириниң эргежок чугулазынче конференция улуг кичээнгейни салган.

(Уланчызы 3-кү арында).

ЧУРУКТА: конференцияның бөлүк киржикчилери (солагай талазындан оң талазынче) Кызылдың даараныглга фабриказының даараныкчызы Р. Т. Сумба, «Кызыл тудуг» эргелелинде бригадир С. Б. Сандан, Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозунуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Даваа, Тока аттыг совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. А. Бавун-оол, № 48 тудуг эргелелинде бригадир А. И. Ельшова, «Тиилелге» совхозтуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. О. Янчат олар чапсар үезинде.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң
доктаамал комиссияларында

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕРНИ ЧӨП АЖЫГЛААР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң база Националдар Совединиң кодээ ажыл-агый талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы январьның 28-те Кремльге болган. Хуралды комиссияларның даргалары, депутаттар В. А. Карлов биле В. М. Кавун эрттирген. «Суггаттыг черлерни чөптүг ажыглаар талазы-биле хоойлужудулганы боттандырып турарының практиказының дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген.

Кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнары, чер-чер Советтери СЭКП ТК-ның май (1966 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын амыдыралга боттандырбышаан, черлерни суггарарының талазы-биле улуг ажылдарны кылып чоруткан деп, депутаттар саналдарынга демдеглээн. Суггаттыг черлерниң шөлү чуртта ам 14 миллион гектар ажып турар. Суггаттыг черлерге тараа культураларының дүжүдү чыл келген тудум улам-на өзүп, ристиң болгаш ногааларының чыылдазы көвүдеп турар. Ылангыя хөвең ажылынга көскү чедиишкиннер чедип алдынган. Тоску беш чылда күрүнениң чиг хөвең садып алыр планы 3,7 миллион тоннага ажыр күүсеттинген, 1976 чылда ону 8 миллион тонна ажыгны садып алган.

Чедип алдынган түңнелдерни чогууру-биле үнелеп көрбүшаан, ооң-биле чергелештир суггарылга системаларын ажыглаарында болгаш техниктиг ажаарында, суггарылга техниказын, минералдыг чемишчидилгелерни хереглээринде бар боттуг четпестерни депутаттар демдеглээн. Суггаттыг черлерде чер ажылының культуразы ам-даа куду, тарылга ээлчештирилгелерин оожум шиңгээдип, шоолуг дүжүткүр эвес культураларны өстүрүп турар.

Суггаттыг черлерни ажыглаарында четпестерни чайладырынче угланган рекомендацияларны ССРЭ-ниң хамаарышкан министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнарынга айыткан.

Комиссияларның каттышкан хуралынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының даргалары А. П. Шитиков, В. П. Рубен, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе киришкен.

(СЭТА).

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы январь 28-те болган. 1976 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин болгаш 1977 чылда планны, бюджетти база социалистиг хүлээлгелерни күүседирин хандырар талазы-биле хемчеглерни аңаа чугаалажып көрген.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган чүүлдерни болгаш түңнелдерни амыдыралга боттандырар талазы-биле алган хемчеглерниң база бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбартып чорутканының түңнелинде, 1976 чылда республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдеринге база чоннуң чаагай амыдыралын бедидеринге улам ыңайгы чедиишкиннер чедип алдынган деп хуралга демдеглээн.

1975 чыл-биле деңнээрге, национал орулга 5,3 хуу улгаткан. РСФСР-ниң үлетпүрү күрүне планын болгаш продукцияны пландан артыкка сайгарарының, кылыгларның эң чугула хевирлериниң хөй нуруузун бүдүрериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. РСФСР-ниң бүгү-ле үлетпүр министерстволары болгаш ведомстволары чыл планын күүсеткен.

Республикага үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли чылда 4,3 хуу кылдыр планнаттынган турда, 4,6 хуугa өскен. Ооң мурнундагы чылга деңнээрге, үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнген 3,4 хуунуң орнунга 3,7 хуу улгаткан. Үндүрүп турар продукцияның техниктиг деңнели болгаш шынары бедээн.

Россия Федерациязының кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери улуг чедиишкиннерни чедип алган. Тарааның ниити чыылдазы 127 миллион тонна болган, ол болза тоску беш чылдың дургузунда ортумак хемчээлден 23 хуу хөй. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 52,6 миллион тонна тарааны урган.

Республикага капитал тудугнуң улуг хемчээлдиг ажылдарын күүсеткен. 150 хире чаа улуг үлетпүр бүдүрүлгелери ажыглалда кирген.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң төлевилээн социал программа республикада чедиишкинниг боттанып турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак акша шалыңы чыл дургузунда 3,7 хуу, колхозчуларның күш-ажылының төлевири—6 хуу бедээн.

Ооң-биле чергелештир 1976 чылдың улус ажыл-агый планын база күрүне бюджедин күүсеткенинде четпестерни хуралга демдеглээн. РСФСР-ниң чамдык министерстволары болгаш ведомстволары, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң, капитал тудугнуң, тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, орулга алырының база өске-даа көргүзүглерниң талазы-биле дыка хөй онаалдаларны күүседирин хандырбаан. Хереглекчилерге куду шынарлыг кылыглар чорудуп бээриниң фактылары база тургулаан.

Боттарының эргезинде турар бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазының түңнелдерин тодаргай анализтеп көөрүн болгаш 1977 чылда үлетпүр база кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң деңнелин дыка бедидер дээш, тус-тус адырларның хөгжүлдезинде бар болуп турар четпестерни чайладыр талазы-биле боттуг хемчеглерни ажылдап кылырын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң министрлеринге болгаш ведомстволарының удуртукчуларынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москваның болгаш Ленинградтың хооркүүскомнарынга хүлээткен.

Часкы хову ажылдарын чедиишкинниг эрттирер төлээде кодээ ажыл-агый техниказын септээрин дүргедедириниң, кывар чүүлдү, минералдыг чемишчидилгелерни, артык кезектерни баш удур чедирип алырының, механизатор кадрларны чогуур үезинде белеткээриниң, бүгү ажыл-агыйларны эки шынарлыг сорттуг үрезиннер-биле хандырарының талазы-биле немелде хемчеглерни алыры эргежок чугула дээрзиниң дугайы хуралга чугаалаттынган. Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирерин болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин дыка улгаттырарын хандырары база-ла эргежок чугула.

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер, 1977 чылдың планын база оңгу беш чылды ниитизи-биле, а ол ышкаш бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериниң алган уткуштур пландарын база Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартырының айтырыгларынга РСФСР-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар, облкүүскомнар, Москваның база Ленинградтың хооркүүскомнары доктаамал кичээнгей салыр ужурлуг.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

Малды кыштан хүр ажырары — бүгү-ниитиниң херээ

МАЛЧЫННАР ХҮНҮНДЕ

Малды хүр кыш ажырары, оон чаш төлүн менди ажаан азыры—бөгүн малчыннарның эң чугула сорулгазы.

Бо кыштың агаар-бойдус байдалы нарын: одарларның хөй нуруузунда хар улуг болгаш хөртүктепкен, оон ангыда сөөлгү хүннерде соок база улгаткан. Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң баштаар чери, партком, көдээ Советтиң күүскому мал кыштаглаашкынның чедиишкинниг эрттирер сорулга-биле бар мал чемин камныг чарыгдаар, малдың чемгерилгезин болгаш ажаалдазын шын чорудар, малчыннар ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны күштелдирер дээш тодаргай хемчеглерни алган.

Колхозтуң бүгү хойжу бригадаларынга болгаш сүт-бараан фермазынга ай бүрүзүнде эрттирери мында чаңчыл апарган «Малчыннар хүнү» болган. Ол хүн «Социалистиг экономиканың үндезиннерин өөренир» бөлгүмнериниң элчеглиг кичээлдери-даа болган, эрткен чылдың канчаар ажылдааның түңнеп чугаалашкан-даа, районнуң, колхозтуң удуртур ажылдакчылары, тускай эртемниглери хүннүң чугула айтырыгларының, элчеглиг сорулгалар талазы-биле илеткелдерни, беседаларны-даа кылган.

Колхозтуң № 1 хойжу бригадазынга «Малчыннар хүнү» солун болгаш ажыл-ишчи байдалга эрткен. Айыткан шагында малчыннар-даа, районнуң болгаш колхозтуң төлээлекчилери-даа, мал ажылының тускай эртемниглери-даа бо удаада хоочун малчын Иван Допаанның коданынга чыглып келген. Бригаданың бригадири Каадыр-оол Сувандии «Малчыннар хүнүн» ажыткан.

Хүннүң бирги кезиинде «Социалистиг экономиканың үндезиннерин өөренир» бөлгүмнүң элчеглиг кичээлин мал эмчизи Сергей Санчат «Көдээ ажыл-агыйның специализациязы» деп темага эрттирген. Хүннүң ийиги чартыында бригаданың декабрьда ажылының түңнелдериниң дугайында бригадирниң илеткели болган. Илеткел соонда колхозта партком секретары Танов Сандан ажыл-агыйның чыл түңнелдерин анализтеп чугаалааш, Киев областың малчыннарының эгелээшкини-биле малчыннарны таныштырган. Оон соонда санал-онал эгелээн. Аңаа республиканың сураглыг малчыннарының бирээзи Иван Данзурундан эгелээш, малчыннар Иван Допаан, Сундуй Иргит, Тамара Нурсат дээш өскелер-даа чүве чугаалап, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылында бригаданың малчыннары планныг онаалданы бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг күүсеткен. Чүс хойга онаалтыр 100—110 хураган, бир баштан 3—3,5 килограмм дүктү ап, сигенни 15—25 тонна чедир белеткеп алган малчыннар хөй.

Хуралга бир дугаарында санал берген И. Данзурун чүс хойга онаалтыр 110 хураганны, бир хойдан-на 3,2 кг дүктү алырын, бодунуң күжү-биле 25 тонна сигенни белеткеп, кыштагга чедирерин хүлээнгеш, оон ынай мынча дээн:

— Мээн коданымда 540 ажыг төрүүр хөй бар, оларның деңгели эки, 90 хире хөй оолдаан, хураганнары онча-менди. Кыштың бергелери ам-даа мурнувуста. Ындыг-даа болза, чамдык малчыннарның кышка белеткели ам-даа четпес. Хураган кажаазында көзенектер чедир кылдынмаан болгаш чугайлаттынмаан. Ону эдер талазы-биле боттуг хемчеглерни дарый алыры чугула.

Малчын Данзурун оон ынай кышкы үеде малды одарладыр, немелде чемнер бээр болгаш ажаар талазы-биле арга-сүмезин дамчыдып, бригаданың, колхозтуң мал кыштаглаашкынынга белеткелинде четпестерни шыңгыы шүгүмчүлээн. Данзурун болгаш хуралга санал берген өштер Допаан, Иргит болгаш өскелер-даа амга чедир кыштагларда малга ижиртир сугну сөөртпейн, белеткеп алган дузунуң бригада төвүнде хевээр чыдарын, витаминниг чемнерни тус-тус кыштагларга чедирбээнин, малчыннарның одаар мыш, керосин, аъш-чем болгаш хүн бүрүнүң херегле бараанныры-биле үзүктелиишкиннинг хандыртынып турарын, кижи болгаш мал эмчилериниң ховар кээп турарын шүгүмчүлээннер.

«Малчыннар хүнүнге» келген СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң секретары К. Куулар аңаа хүннүң чугула сорулгаларының дугайында чүве чугаалаан. Хуралдың түңнелинде бригада киевчилерниң эгелээшкининге харыы кылдыр база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылы оюнга тураскааткан бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Колхоз баштаар чери, партком, көдээ Советтиң күүскому малчыннарның кыштаглаашкын байдалын доктаамал хайгаарап, оларның негелде, херегледерин шалыпкын хандырар сорулга-биле шээр малдың кодан бүрүзүнде көдээ Советтиң депутаттарын, парткомнуң активчилерин, тускай эртемниглерни быжыглаан. Олар баштайгы көрүлдени бүгү коданнарга эрттиргеш, оон түңнелин колхоз баштаар черинге илеткээр.

Оон аңгыда малчыннар район организацияларынга, эң ылаңгыя районнуң ажылдакчыларынга хомудалын болгаш негелделерин база илереткен.

Автолавка малчыннарга кончут ховар чедип турар. Ол баарда эргежок чугула аъш-чем аймаа, чижээлээрге, далганны, хлебти, сухарайны, үе аймаан, ол ышкаш чылыг хептерни эвээш аппарып турар. Кижи болгаш мал эмчилери аажок ховар кээр. Көжер кино, агиткультбригада келбестээн, почта чедирилгези чамдыкта саадай бээр. Радиоприёмниктерниң батареялары садыгда чок. Бо эргежок чугула чүүлдер-биле малчыннарны хандырар, байдалды экижидериниче район организацияларының чугула кичээнгейин салыр болза эки.

Бо кыштың агаар-бойдус байдалы нарын болгаш берге турза-даа, малчыннарның кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттиреринге, мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле бедиткен хүлээлгелер күүседиринге бүзүрел улуг.

Р. ДАЛАЙ-ООЛ.

Беш чылдың кижилери

Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң саанчылары оңгу беш чылдың бирги чылында күрүнеге сүт садар талазы-биле планныг онаалдазын чедиишкинниг күүсеткеннер. Ында саанчыларның барык хөй кезии эрткен чылдың планныг онаалдазын ажыр күүсеткеш, бо чылче улуг күжениишкинниг ажылдап кирипкен. Мурнакчы саанчылар Н. Русских, А. Пермякова, Н. Иродова, Д. Даваа болгаш өскелер-даа инек бүрүзүнден ийи муң ажыг литр сүттү сагганнар.

ЧУРУКТА: мурнакчы саанчы Дежитмаа Допьяновна Даваа.

И. РАСЕНИКТИҢ фотозу.

Хойдан-на — хураган

ХОРАМЧА ЧОК

Бай-Тайга районда мал ажыл-агыйлыг «Бай-Тал» совхозта хөй оолдаашкыны түлүктеп турар. Бо хүннерге чедир ниитизи-биле 5000 ажыг хөй оолдаан. Туралыгда малчын Орус-оол Кудай-Мергенниң коданында 208, Шивилигде Эрес-оол Кудай-Мергенниң аалында 195 хөй төрээн. Оон өске бүгү төрүүр коданнарда 20—50 чедир чаа төрээн хураганнар бар.

Ажыл-агыйның девизээринде хар кылын, соок дыңзыг-даа болза, чаш мал хоравайн турар.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер талазы-биле доктаалынга үндезилээш, бо кыштың берге үезинде ниитиниң малының баш санын хоратпас дээш дээштиг хемчеглер алдынып турар. Төрүүр четкен болгаш төрээн хойларны, күжү арган малды болгаш эрткен чылын төрээн хураганнарны тургузу азырап, чылыг суг-биле суггарып эгелээн. Бай-Тал суурда албан черлерин болгаш хөй-нитти организацияларын хойжу бригадаларда быжыглаан, шефтээр ажылды күштелдирген. Байдалы баксырап турар малчыннарда тускай дежурныйлаашкынны организастаан.

Бай-Тал көдээ Совединиң коллективи малчын коданнарга дуза көргүзер талазы-биле эки эгелээшкиннерни кылып, чугула ажылдарны бүдүрүп эгелээн. Чижээ, дөрт тонна шиви будуун кескен, оңгачалар кылыр беш машина ишти кургаг теректи сөөртүкеш, совхозтуң ыяш дилдирер черинде дүжүрген. Эрткен чылгы хураганнарның күжү баксыраан С. Орус-оол биле И. Мечектиң коданнарында доктаамал дежурныйлап, оларның кажаазын чылыглап, хураганнарын чемгержип, малдың байдалын хайгаарап турарлар. Дузалакчылар кылган ажылының түңнелин малчынның өөнде дежурныйлаашкын кыдыраажында демдеглеп турар. Боттуг дузаның түңнелинде ол коданнарда хелүн эрттир арып баксыраан мал чүгээртээн.

Совхозтуң дирекциязы кыштаглаашкынның берге байдалын өөренип көргеш, малчын өг-бүле бүрүзүнде тускай шалыңныг кадарчыларны немей тургускан. Төрүп турар хөйлүг коданнарда сакманщиктер көлдүүнде быжыглаттынган. Совхозтуң шаңында арбай, сулуну чарбалап, ону малчыннарже сөөртүп турар.

Сөөлгү медээ-биле алырга, ажыл-агыйда ам-даа 647 тонна сиген болгаш көк-сула, 600 тонна силос, 200 тонна сенаж бар болуп турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ЧУРУМАЛДЫГ ШОМ-ШУМДА

Чараш бойдустуг Шом-Шум — Чөөн-Хемчикте эң-не ырак одар участогу. «Сүт-Хөл» совхозтуң өшкү бригадаларының бирээзиниң коданнарын малдаан малчыннар мында чурттап, ниитиниң малын өстүрбүшаан, оон продуктулуун чыл бүрүде бедидип турар.

Бажы барып Кара-Хем, Орукту-Ой деп ийи хем кылдыр адырланган Шом-Шумга район төвүнден тускай бөлүк чоокта чаа барып, малчыннарга лекцияларны номчуп, беседалар чоруткан. Аразы ырак, кадыр-берт сыннар, шорааннар аразында малчыннар турлагларын эргииринге, малчыннарның ажыл-амыдыралын таныжарынга, оларның ортузунга суртаал ажылын чорударынга эвээш үе негеттинмес. Бөлүктүң кежигүннери кыштагларны хуваашкаш, кыска хуусаада шалыпкын болгаш чедиишкинниг ажылдаан. СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ч.) Пленумунуң документилериниң, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң Пленумга төөгүлүг, ханы утказыг чугаазының, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң сессияларының шиитпирлериниң, Киев областың мал ажылдакчыларының чагаазынга эш Леонид Ильич Брежневтиң харыызының болгаш СЭКП Төп Комитединиң Чагаазының талазы-биле беседаларны, номчулгаларны малчыннар дыңнааш, төөгүлүг ол документилерни илиг-биле деткип, чүүлдүгзүнгенин сеткилиниң ханызындан илергейлээннер.

Мал коданнары Чоорганныг, Кызыл-Саяк, Кузарлар, Талдыг-Чул, Чогдурлуг, Кургол, Теректиг-Хем, Таңмалык, Кара-Хем болгаш өске-даа элбек одарлыг сыннар эдектеринде кыштаглаан. Бригаданың 14 кодан өшкүзүн, бир-бир кодан сарлык, чылгы малын 21 малчын өг-бүле малдап турар. Малчыннарның хөй нуруузу аныяктар. Коммунист малчыннар Канчыыр-оол Ондар, Гаврилл Сундак, Зинаида Ховалыг олар боттарында быжыглаан коданнарын таарымчалыг ажаавышаан, партийжи даалгаларын, агитатор хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

Кыштаг бүрүзүнде сиген чедиртинген, кажаалары таарымчалыг, дус-биле хандыртынган. Төрүүр 9 кодан өшкүнүң кыштагларында чаш анай хүлээп ап доруктурар кажаалар белен. Коммунист Канчыыр-оол Ондар партия ТК-ның октябрь Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, Төп Комитеттиң Чагаазын болгаш өске-даа документилерни таныжып, аңаа улам сорук кирбишаан, оңгу беш чылдың ийиги чылында улам шудургу ажылдаарын, Октябрьның 60 чыл юбилейин төлептиг күш-ажылы-биле уткуурун чугаазынга илергейлээн. Малынга четчир сигенни белеткээш, кыштаанда чедирип алган. Малының кышкы туруш-байдалы эки. 1977 чылдың күш-ажылчы ээлчээнге киргеш, хоочун малчын төрүүр 100 өшкүге онаалтыр 100 анайны, бир өшкүден-не 600 грамм чөөктү алырын, 10 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээрин хүлээнгеш, Г. Сундакты социалистиг чарышка кыйгырган. Ол ийи кыштаглыг. Чазын өшкү оолдаашкынының үезинде Чоорганныг кыштынде кыштаанга барып, орта чүм одарга малын одарлатпышаан, анайларны доруктурар.

1976 чылда төрүүр 100 өшкүден 106 анай алган Дадар-оол Ондар мындыг патриоттуг сөзүн чугаалады:

— ТК-ның Чагаазында айыткан чүүлдер малчын бүрүзүнге дорт хамааржыр болгаш кылыр-даа, күүседир-даа сорулгавыс-тыр, улам хей-аът кириишкинниг ажылдаар мен. Мен бо чылын төрүүр 100 өшкүден 100 анай, бир өшкүден-не 500 грамм чөөк алыр дээш сөзүмнү эде көрүп, 105 анай, 600 грамм чөөк алыр дээш ажылдаар мен. Малдың семиртилгезин эки организастаарын, он тонна сигенни белеткээрин хүлээндим.

Шом-Шумнуң Хемчик-биле каттышкан белдириниң солагай талазында туруг-шорааннарлыг Кызыл-Саяк бо: тергиин чараш бойдус чурумалдыг ол черде кыштаглаан кодан-кодан өшкүлер одарларынга боттары-биле чоок төрелдешкек те-чунмаларга ургулчу «ужуражып», бот-боттарын көөргетпен ышкаш, чалым-хаяларны чаңгыландыр мыйыстарын шалышкан, кады одарлаан чоргулаар. Ында кожа кыштагларда Ондар Чүрекпен биле коммунист Зинаида Ховалыг олар ниитизи-биле 700 ажыг сергелерни малдап турар. Ол ийи коданның хүрүн кижи магадавас арга чок. Кожа кыштаан малчын өг-бүлелер оңгу беш чылдың ийиги чылында социалистиг керээни чаргаш, серге бүрүзүнден-не 600 грамм чөөктү алырын, З. Ховалыг 10, Ч. Ондар 5 тонна сигенни белеткээрин, сергелерниң семиртилгезин ортумактан кудулатпазын дугурушкан.

Кызыл-Саяктың Чаглыг-Кат аразында аныяк малчын Бадыраа Сат 300 ажыг баш төрүүр өшкүнү малдап, турлаанда четчир сигенниг, таарымчалыг бүгү байдалды тургускан. СЭКП ТК-ның Чагаазын болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң Киев областың малчыннарының чагаазынга харыызын таныжкаш, Б. Сат ол документилерниң сөс бүрүзүн ажылынга удуртулга болдуруп ажылдаарын илергейлээш, бо чылын төрүүр 100 өшкүге онаалтыр 95 анайны, бир өшкүден-не 650 грамм чөөктү алыры-биле чарышка Түлүш Калдар-оолду кыйгырган. Ооң өшкүзү апрельде анайлаар. Ынчан чаш мал доруктурары-биле чаа кажааны чавыс черге тудуп алыр дээш малчын белеткенип турар.

Көдүргеде хоочун малчын болгаш аңчы Дыртык Дошкаевич Түлүш төрүүр кодан малдап кыштаглаан. Ол коданның туруш байдалы эки. Кыштаанда сигенниг, кажаазы мал ажаалдазынга таарымчалыг. 1977 чылда коданынга таарымчалыг ажаалганы хандырып тургаш, төрүүр 100 өшкүден-не 95 анай, бир өшкүге онаалтыр 600 грамм чөөк алырын хүлээнген. Дыртык Дошкаевич урутларын бодунуң малчын дуржулгазынга өөредип турарындан оглу Сандан-оол Түлүш, уруу Дива Түлүш Чогдурлугда өшкү коданнарын малдап турар. Уруу Дадар бодунда дузалакчы малчыннап турар.

Бригаданың малчыннары Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң төөгүлүг документилерин таныжкаш, сөглээн сөзүнге ээ болуп, алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседирин илергейлээн. Ынчангаш бригада төрүүр 100 өшкүге онаалтыр 95 анай, бир өшкүден-не 600 грамм чөөк алырын, малчын бүрүзү 5—10 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

Шом-Шумнуң күш-ажылга ынак малчыннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир, боттарынга алган хүлээлгелеринге ээ болур дээрзинге чигзиниг турбас.

М. СЕВЕН.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

Оңгу беш чылдың ийиги чылында малдың баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле хүлээлгезин күүседир дээш Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң өшкү кадарчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б. Б. Хертек кызымак ажылдап турар. Ооң коданында төрүүр 230 баш ангор өшкү бар, ону кыштан хүр ажырар дээш бүгү-ле хемчеглерни ап, одарларны, суггадын шын таарыштырып келген. Хар улуг чагган, соок-даа болза, малчынның кызымак ажылының түңнелинде өшкүлер хүр.

Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң Чагаазы-биле малчын таныжып көргеш, ону чүүлдүгзүнүп деткип, ында айыткан хемчеглерни күүседири-биле чаа хүлээлгени алган. Чүс баш төрүүр өшкүге онаалтыр 100 анайны, баштан-на бир килограмм дүктү кыргып алырын аазаан. Сөглээн сөстү ажыл-херек кырынга боттандырары-биле чаш төлдү ажаарынга, өстүреринге таарымчалыг байдалды тургускан. Малга чидиртир сиген, дус болгаш өске-даа чемнер бар.

Социалистиг хүлээлгени алыры ажылдың чүгле эгези, ону күүседир дээш шудургу ажылдаары негеттинер. Билчей Баадановна сөглээн сөзүн ээлеп шыдаарынга бүзүреллиг. Ону эрткен чылдардагы эки көргүзүглери бадыткап турар.

Х. БАЙ-КАРА.

МАЛДЫҢ ӨЗҮЛДЕЗИН ЧЕДИП АЛЫР

ЭРТКЕН кыжын мал кыштагладыышкынынга таарымча чок бергелер таварышса-даа, республиканың колхозтары болгаш совхозтары мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткенин билир бис.

Оон-биле кады мал продуктуларын бүдүреринде, малдың баш-санын өстүреринде улуг четпестер бар болган. Өлүп-хораан, читкен болгаш самчыгдаттынган малдың саны база хөй. Чаш малдың камгалалын чедип албайн, төрүүр малдарны чогуур үезинде семиртип, эдержилгеге киирбейн турарывыстың түңнелинде хөй санныг чаш мал чедир алдынмаан, азы мал бажының өзүлдезиниң темпизи кудулаан. 1976 чылда 130 муң баш хире чаш бызаа, анай, хураганнарны чедир албаан. Ылаңгыя эъткир углаашкынның мал ажылындан хөй чаш төлдү чедир албайн турар.

Төрүүр чүс инек, хойга онаалтыр эвээш төл алганывыстың бир кол чылдагааны болза төрүүр малдарның деңзигүүрүнүң куду боор турары. Зоотехниктиг норма ёзугаар төрүүр мал ниити малдың: инектиң 40—45, хойнуң 55—60 хуузун ээлээп турар ужурлуг, а республикада байдалды ап көөрге, төрүүр инектерниң деңзигүүрү 35, хой, өшкүнүү —48 хуу боор турар.

Бо чугула негелдени барымдаалавайн баар ажыл-агыйжы эвес чоруктарның чижектерин көрээли. Эрткен чылын Чөөн-Хемчик район төрүүр инектерниң 31,7 хуузун, а Улуг-Хем район—32,2 хуузун күрүне планынга киир дужааган, оларның чамдыктары өлүп-хораан. Мооң түңнелинде Чөөн-Хемчик район төрүүр чүс инекке онаалтыр 31, «Чыраа-Бажы» совхозу 16, а районнуң бүгү совхозтары 29 бызаа камгалап алган.

МАЛДЫҢ чаш төлүн чогуур үе-шаанда учётка киирбейн баар таварылгалар хөй. Ооң ужурунда хураганнар өлүг төрүттүнген, азы хөй ара салган дээр чөптүг эвес чылдагааннар көвүдеп турары чажыт эвес. Өлүг төрүттүнгенинге, азы ара салганынга онаажып турар чаш малдың саны Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарда хөй. Мындыг байдал мал оолдаашкынын орай хуусаада организастап турар «Өөк», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, С. К. Тока аттыг совхозтарга дорт хамааржыр. Мындыг янзылыг ажыл-агыйжы эвес чоруктарның чылдагаанындан эрткен чылдың деңнелинге бодаарга бо чылың бода мал бажы 5,7, хой, өшкү 2 хуу кудулаан.

Сөөлгү сан-медээлерден ап көөрге, амгы үеде республикада мал чемнериниң курлавыры эрткен чылдың деңнелинден 2—2,9 катап хөй боор турар. Ынчаарга мал кыштагладыышкынының ниити байдалы элээн берге; хөй-хөй кышкы одарларда кылын хар чагган, хат-шуурган одар-белчиирлерни хөртүктеп, доңгаралдырган, малдың даванданы тастаар таварылгалар коступ турар.

Ындыг болганда райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, ажыл-агыйларның специалистери зооветеринарлыг ажылдарны күштелдирер, арып-баксыраан малдарны сегидер, ыраккы коданнарже мал чемин сөөртүр, малдың суггадын шын хандырар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырынга харыысалгалыг болгаш улуг рольдуг болуру негеттине берген.

Кышкы үеде мал чемин ылбырадып белеткээри, ооң хоолулуг чоруун бедидери эргежок чугула болгай. Республикада мал чемин белеткээр 66 цех болгаш 35 кухня ажылдап турар. Кыштагладыышкынында байдал бергедеп турда, оларның ажылы үзүктели берген турар таварылгалар бо-ла боор турар. Кызыл районнуң «Х Улуг хурал», Тес-Хемниң «Ак-Эрик», «Чодураа», Эрзинниң «Чаа орук» колхозтарында, Улуг-Хемниң ажыл-агыйларында мал чеми белеткээр цехтер амга чедир четче ажыглалда кирбээн. Бо районнарда «Сельхозтехника» бүдүрүлгелери мал чеми белеткээр цехтерниң долу ажылдаарын хандырар хүлээлгелиг.

Бай-Тайганың «Кара-Хөл», Өвүрнүң «Кызыл тук», Кызылдың «Тере-Хөл» колхозтарында мал кыштагладыышкыны элээн нарын байдалда. Хар улуг дүшкенинден, одар-белчиирниң хуваалдазын, чемгерилгени багай организастаанындан үстүнде колхозтарда, ылаңгыя «Тере-Хөл» колхозта эвээш эвес мал өлүп хораан. Бир эвес тускай эртемниглер, бригадирлер чогуур хемчеглерни баш бурунгаар ап, дүвүрээзинни көдүрген болза мындыг чорук болбас турган ийик.

Чаа чыл эгезинден бээр колхоз, совхозтарга 10 муң тонна комбикормну хуваагаан. Ынчалза-даа сөөлгү медээ ёзугаар алырга, колхоз, совхозтар ол үнелиг чемни сөөртүп алырын саададып турары илерээн. Ылаңгыя Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар комбикорм сөөртүрүн барык эгелевээн, Тес-Хем район 850 тоннаны алыр тургаш, чүгле 134, а Эрзин район чүгле 92 тоннаны сөөртүп алганы аңаа тодаргай чижек боор турар.

МАЛЧЫННАРНЫҢ чымыштыг ийи — малдың массалыг оолдаашкыны амгы үеде түлүктей берген. Январь 20-ге чедир республикада ниитизи-биле 76 муң хой төрээн, ооң чаш төлү ам дээрезинде онча-менди. Бо дээрге төрүүр бүгү хойнуң 10,2 хуузу. Эрткен чылдың бо үедеги деңнелинден 33 муң хураган хой төрүттүнген, районнар аайы-биле алырга, Барыын-Хемчикте 6 муң, Чөөн-Хемчикте 8 муң, Өвүрде 5 муң хураган хой алдынган. План ёзугаар хой оолдаашкыны январь, февраль айларда эдакталыр.

Негелде ёзугаар төрүүр кодан бүрүзүнге сакманщиктерни быжыглаар, хой, хураган эмнээр аптечкаларны четчири-биле тургузар, сакманщиктерниң, кадарчыларның дүнеки үеде дежурныйлаашкынын график ёзугаар шын организастаар, төрүүр чыгай берген хойларны коданга арттырып, төрүдер болзувусса, чаш малды бүрүн камгалап алырының бүгү барымдааларын бисте бар. Мал эмчилери ижин-шөйүндү аарыгларынга удур сыкыртылышкыннарны хураганнарга кылыр ужурлуг.

Чаш хураганнарны ажаарда бир кол чүве—хураганнарны иелеринге тывыштырып эмзирери, эмзирер үезин аргалыг-ла болза узамдыктырбазы. Хураганнарны шак-үе сагывайн, кайы хамаан чок эмзирерге ижин-шөйүндү аарыы тыптып болур. Оң ышкаш чаш хураганнар турар клеткаларның адаан хүннүң бургагаан, баштайгы хүннерден эгелээш, дусту, комбикормну, сигенни кормушкаларга каап берип, чемгерип өөредир. Хураган кажаазының иштин чаңгыс аай температурага тургузар. Янзы-бүрү температуралыгда хураганнар аарыычал болур. Ынчангаш чаш малды менди ажаап азырынга сакманщиктерден, хойжулардан, специалистерден улуг мергежил, арга-дуржулга негеттинип турары илдең-дир.

МАЛДЫҢ чаш төлүн чедир албайн турар чорук мал бажының өзүлдезинге, ажыл-агыйларның экономиказын быжыглаарынга эки эвес салдарны чедирип турар болганда, бо талазы-биле дараазында чугула перспективтиг сорулгаларны салып турар бис.

Малдың кызыраар чоруун узуткаарынга эң чугула хемчеглерниң бирээзи—тарып боозадылга. Бо чылын инектер тарып боозадыры-биле зооветеринарлыг негелдеге дүгжүп турар чаңгыс аай хевирниң 14 пунктуларын тудар. Колхоз, совхоз бүрүзүнге бирээзинге-ле 1,5 муң баш хой тарып боозадыр 47 пунктуну немей тудар.

Малдың кызыраар чоруу-биле демиселге ветеринария албаның ролю улгадыр. Малдың туберкулёз, бруцеллёз болгаш өске-даа аарыгларын узуткаар хемчеглерни бо чылын күштелдирер. Төрүүр инектерниң гинекологтуг шинчилелин 1977 чылда чорудар. Бо чылын 25 сүт-бараан фермазынга аарыг малдарны түр үеде ажаар, эмнээр пунктуларны база тудар.

Төрүүр малдарны брактаарынга шыңгыы контрольду тургузар. Ажыл-агый бүрүзүнге брактаашкын чорутканының отчёдун райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери Көдээ ажыл-агый министерствозунга ай санында бээр. Тарып боозадылга болгаш сула эдержилге талазы-биле медээни он хонуктап кылырын доктааткан.

ВЕТЕРИНАРИЯ албаны эдержилгеге кирген инектерни болгаш хунажыннарны учёдун ылаптыг кылыр, кызыр болганнарын тускай коданга үскеш, эдержилгеге дораан киирер хүлээлгелиг. Бо сорулганы боттандырары-биле ажыл-агый бүрүзүнге мал эмчизин быжыглаар, ол кижилер эдержилге болгаш тарып боозадылга хереэн ажыл-агыйның мурнунга дорт харыылаар, үстүү органнарже медээни бээр, мал бүрүзүнге тускай журналды тургузар, зоотехник-селекционер-биле кады чугула хемчеглерни ажылдап кылыр.

Тарып боозадылга ажылын үндезини-биле экижидер төлээде республиканың төп зоназының төрүүр инектерин тарып боозадырынче 100 хуу киирер, ажыл-агыйлар аразынга тарып боозадылга ажылын чорударының маршруттарын тургускаш, ол ажылга эң эки специалистерни быжыглаар, транспорт-биле хандырар. 1977 чылда 25 муң баш инектерни тарып боозадырын көрген болза 1980 чылда 40 муң баш инектерни болгаш хунажыннарны тарып боозадырын чедип алыр. Ынчангаш инек болгаш хой тарып боозадыр 37 пунктуну бо чылын тударын көрген.

Оңгу беш чылда тудар ужурлуг үлетпүр-сүт комплекстериниң инектерге херегледин хандырары-биле 1977 чылдан эгелеп, «Саян» совхозка бир ай назылыг кыс бызааларны азыраарының ажыл-агыйлар аразының комплекизиниң технологиязын шиңгээдип алыр. Бир ай назылыг бызаалар азыраң, семиртириниң улам ынайгы специализастаашкынын чорудары-биле сүт артынчыларындан курлаг белок бүдүрерин сүт комбинаттарының чанынга организастаар, чалаң сүт солукчузун бүдүрерин дээрбе комбинадының чанынга организастаарын чорудар талазы-биле айырыгны шиитпирлээрин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинден дилээн. Бо чорук сүт продуктуларының барааныг чоруун, эът бүдүрерин көвүдедирин болдурар.

Сүт бүдүрериниң болгаш чарыгдаарының шыңгыы учёдун тургузар, сүттүң шынарын экижидер, ону соодар сорулга-биле 13 муң тонна дошту белеткээр.

ХАВАН ЭЪДИН бүдүрерин көвүдедир сорулга-биле бо чылын «Ленинчи орук», «Революцияның чалбыыжы», «Тиилелге», «Чыраа-Бажы» совхозтарга, «Хадың» колхозка 2000 баш хаванны өстүрерин көргүскен. Оон аңгыда хаван өстүрүп турар ажыл-агыйларга хаван бажын 7,4 муң баш чедирерин, ынчаарга ажыл-агыйларның хаван фермаларын четчелээри-биле «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң кыс хаваннарын оларга садарын көрүп турар.

1977 чылда семиртилге шелдеринге 10,6 муң баш мыйыстыг бода малды, 45 муң баш хойну тургузу азыраш, инек бүрүзү 375 кг, а хой бүрүзү—45 кг деңзилиг кылдыр дужаар.

Малдың уксаазын экижидер, хой кыргылдазын 20—25 хонукта организастыг эрттирер, кыргыкчыларның республика конкурузун, уксаалыг аныяк малдың делгелгезин, хой ажылының талазы-биле эртем-техниктиг конференцияны эрттирер болгаш өске-даа чугула ажылдарны планнап турар.

Бо бүгү чүүлдер болза мал ажылын чорударын экижидер талазы-биле чугула ядыгыы бээр, берге болгаш ынчалза-даа күүседип болур сорулга, ону бүгү-ниитиниң демниг күжү-биле чедип алыр.

Б. БАЛЧИР,
Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол зоотехниги, Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги.

МАССАНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ОРГАНИЗАКЧЫЛАРЫ БОЛУР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

II. КИЧЭЭНГЕЙНИ ЧЕДИР ШИИТПИРЛЕТТИНМЭЭН АЙТЫРЫГЛАРЖЕ

Оон-биле кады облпрофчөвүлелдиң, ооң президиумунуң, профэвилелдиң адырлар аайы-биле обкомнарының база райкомнарының, чер-черде месткомнарының талазындан социалистиг чарышты организастап турарында улуг четпестер бар дээрзин илеткелчи болгаш санал берген делегаттар демдеглээн. Чамдык адырларның болгаш коллективтерниң социалистиг хүлээлгезин күүсетпейн турарының бир чылдагааны ында. Ылангыя эрткен чылын республиканың үлетпүрү багай ажылдаан. Пландан ажыр 1,9 миллион рубльдиң продукциязын сайгарар социалистиг хүлээлгени алгаш, херек кырында оңу 1,7 миллион рубль чедирген. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң-даа, бот-үнени чиигедириниң-даа планы күүсеттинмээн.

Республиканың колхоз, совхозтарында малдың баш саны шоолуг өспээн. Ооң өлүр, хораар болгаш ону оорлаар чоруку база хөй боопартпышаан, төрүүр чүс баш малдан алган чаш төл: чүгле 54 бызаа, 77 анай, хураган болган. Чер ажылының үнүш-дүжүткүр чоруу чавыс. Малдың өлүп, хораар чоруун эвээжедири, бо кыштың онза берге байдалын ажып эртери, кодээ ажыл-агыйны специализастаары болгаш концентрастаары онза кичээнгейни негеп турар. Ол-даа, өске-даа айтырыгларже илеткелчи болгаш делегаттар **А. Т. Сотпа, С. Очур-оол, М. К. Дүгер** болгаш өскелер-даа конференцияга берген саналдарынга улуг кичээнгейни салган.

Хөй-хөй коллективтерде социалистиг хүлээлгези чогуур өйүнде албайн турар. Чижээ, хойжуларның социалистиг чарыжынга негеделерниң кол-кол чүүлдериниң күүселдези август, сентябрьда-ла билдине бээр (малдың бажын, хураганны камгалап алганы, семиртилгезин, алган дүгү). Ындыг төлээде даразында ажыл-агый чылының хүлээлгезин ынчап-ла белеткеп эгелээр херек. Ынчаарга «Өөк», «Чыраа-Бажы», «Барлык» болгаш өске-даа ажыл-агыйларның профэвилелиниң ажылчын комитеттери, специалистери «бүдүрүлгеде сан-хөө планы бадылаттынмаан, ынчангаш декабрь төнчүзүнге чедир социалистиг хүлээлге дугайында чугаа турбас» дижип турганнар. Өске мергежилдиң ажыл-ишчилериниң чарыжында база-ла ындыг ёзу барымдаалаашкыннары бар.

Оон аңгыда чамдык профэвилел организациялары социалистиг хүлээлгениң күүселдези дээш демиселди кошкак организастап, ажыл-ишчилериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче шоолуг сагыш салбайн турарын делегаттар **Ю. Н. Зюзин, С. А. Бөрбак-оол, О. К. Ондар, М. Н. Амыр-таа** болгаш өскелер-даа конференцияга шүгүмчүлээн. Зюзинниң бригадазы планын үргүлчү ажыр күүседип турар. Ынчалзажок ырак оруктарга чоруур чолаачыларның доктааган черлеринге удуур, дыштаныр, чемненир черлер чамдыкта чок болгулаар, ол ышкаш садыг баазаларынга машиналарга чүкту чүдүрер, дүжүрерде оларны дыка саададыр чоруктар барып улуг четпестерниң бирээзи деп демдеглээн.

— Бистиң бригадавыс тудугжулар ортузунда чарышка хөй удаа тиилекчи болуп келген. Бисте өске-даа мурнакчы бригадалар хөй. Бир эвес тудугларга ажылдың планнаашкынын, ону организастаарын экижидер, тудуг материалдары-биле үзүктел чок хандырар болза, оларның көргүзүглери оон-даа бедик болур ийик — деп, С. А. Бөрбак-оол чөнтүү-биле шүгүмчүлээн.

Кызылдың «Тудуг кезектери», эът комбинаттарының, пиво заводунуң, «Сельхозтехниканың» районнар аразының Кызылда каттыжыышкынының, Шуурмакта ыяш белеткээр пунктузунуң, Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң, № 463, 741 КМК-ларының, «Чыраа-Бажы», «Барлык», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның болгаш өске-даа чамдык коллективтерниң удуртукчулары болгаш профэвилел комитеттери чарыжып турарларның кичээнгейин планнар база социалистиг хүлээлгелер күүседиринче кошкак угландырганындан оларга планныг онаалдалар күүсеттинмээнин конференцияга улуг четпес деп санаан.

Чарыштың социал болгаш кижизидикчи ужур-утказынче чамдык черлерде шоолуг сагыш салбайн турар. Хөй-хөй бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның, колхозтарның болгаш совхозтарның профэвилел комитеттери чарыжып турарларның күженнишкиннериниң ажыл-агыйжы эвес чорук-биле демиселче, социалистиг өнчүнү камгалаарынче четпес угландырып келген. Чүгле Кодээ ажыл-агый министерствозунуң шугуму-биле алырга, мал ажылында өре эрткен чылын барык-ла үш миллион рубль четкен. 30 совхозтарның чүгле бежи орулгалыг ажылдап турар. Профэвилелиниң ажылчын комитеттери ажыл-агыйларның карылгалыг чылдагааннарын хандыр анализтевейн, орулгалыг ажылдаарының, камналга чурумун экижидериниң айтырыгларынче ханылап кирбейн турар.

Күш-ажыл камгалалының социал страхованиениң, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаарының, коллективтиг керээлерниң күүселдезин хынаарының, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыгдаарының, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле кижирериниң бир чугула хевири — бүдүрүлгениң доктаамал ажылдаар чөвүлел хуралдарының болгаш профэвилел организацияларының өске-даа ажылдарынга хамаарышкан айтырыглар конференцияга улуг черни ээлээн.

III. ОРГАНИЗАКЧЫ БОЛГАШ КИЖИЗИДИКЧИ АЖЫЛДЫҢ ДЕҢНЕЛИН БЕДИДЕР

Отчёттуг үеде Тываның профэвилелдери организас талазы-биле быжыккаш, сан талазы-биле өскен, коллективтерниң бүдүрүлгечи болгаш хөй-нийтичи ажыл-чорудулгазынга оларның салдары күштелген, организакчы ажылдың аргалары болгаш хевирлери сайзырангайжып турар. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын шиитпирлээринге совет, комсомол органнары болгаш культура албан черлери биле профэвилел организацияларының кады ажыл-чорудулгазы калбарган.

Ынчалза-даа күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бедидер талазы-биле облпрофчөвүлелдиң болгаш профэвилел комитеттериниң талазындан чамдык хемчеглерни ап турза-даа, кижизидилге ажылынга холбаштыр чоруттунуп турар чамдык хемчеглерниң тодаргай сорулгазы кошкак, идей-политиктиг деңнели чавыс, коллективтиң мурнунда салдынган сорулга-биле шоолуг холбашпаан болгулаар.

Чамдык профкомнар кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарны кошкаткан. «Өөк», «Тыва», «ҮТКА 25 чылы», С. К. Тока аттыг совхозтарда ажылчын комитеттери культура албан черлерин багай ажыглап турар. Чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын чогуур деңнелге тургуспаанындан Кызылда, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда корум-чурум үрээр, нем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа бар боопартпышаан.

Чамдык черлерде профкомнарның организакчы ажылы кошкак. Ооң уржундан республикада ам-даа 4 муң хире ажыл-ишчилер профэвилелге кежигүнү эвес. Ылангыя «Тиилелге», «Доң-Терезин» совхозтарда бо ажыл дыка четпес. Ол ышкаш облпрофчөвүлелдиң, профэвилел обкомнарының талазындан чер-черде профбөлүктерниң ажылынче четпес кичээнгей салып турар.

Организакчы болгаш кижизидилге-массалыг ажылдарда чедир шиитпирлээн айтырыгларже илеткелчи-даа, делегаттар **А. А. Ромашов, М. К. Дүгер** болгаш өске-даа эштер улуг кичээнгейни салган. Эш Ромашов ажылчы чоннарның, ылангыя аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын шиитпирлээр, ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның төлептиг салгалын белеткээр, дагдыныышкынны калбартыр талазы-биле ажылдарга профэвилелдери-биле комсомолдуң кады ажыл-чорудулгаазының чугулазын айыткан.

Бодунуң колхозунуң ажыл-ишчилериниң ажыл-херээниң дугайын чугаалавышаан, эш Дүгер колхозчу тараачыннарның кижизидеринге профэвилелдериниң ролюн улам бедидериниң чугулазын айыткаш, кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел обкому чер-черде профэвилел организацияларынга практиктиг дузаны кошкак чедирип турарын шүгүмчүлээн.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш **Г. Ч. Ширшин** конференцияның ажылынга киржип, чүве чугаалааш, республиканың ажылчы чоннары оңгу беш чылдың баштайгы чылын багай эвес көргүзүглер-биле доосканын, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге профэвилел организациялары улуг үлүүн киирип турарын, оларның ажылының идепкейжээшин демдеглээн.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның октябрь (1976 чыл) Пленумунуң шиитпирлери, ол Пленумга партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган сорулгалар организакчы ажылдың деңнелин улам бедидерин негеп турар. Ынчангаш ажылдың аргаларын болгаш стилин улам сайзырангайжыдары эргежок чугула дээрзин ол айыткан.

Эш Ширшин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, камналга чурумун күштелдирериниң дугайында айтырыгларга онзалап доктааган. Республикада 54 бүдүрүлгениң 18-и эрткен чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээн, 18-и оңу 1975 чылдың деңнелинден кудулаткан. Ынчангаш ол талазы-биле план шиитизи-биле күүсеттинмээн. Эвээш чарыгдалды үндүрүп турган, хөй продукция бээр айтырыг база-ла кошкак шиитпирлеттинип турар. Камналга чурумунга холбаштыр алыр болза, үлетпүрде, тудугда, кодээ ажыл-агыйда чиг-этти, тудуг болгаш өске-даа материалдарны кайы хамаан чок чарыгдаар чоруктар эвээш эвес. Ооң аңгыда малдың өлүр, хораар, төтчеглеттинер чоруу аажок хөй. Бо үстүнде айтырыгларны шиитпирлээринге профэвилел органнары эң идепкейлиг киришкен турарын ол демдеглээн.

Оон ыңай эш Ширшин капитал тудугнуң айтырыын шиитпирлээриниң, улус чырыдыышкынының, кадык камгалал, садыг, чоннуң амыдырал хандырылга организацияларының ажылының деңнелин бедидериниң, күш-ажылчы коллективтерге, кижилер ортузунга ажылды күштелдирериниң эргежок чугулазынче кичээнгейни угландырган.

* * *

Отчёт илеткелдиң талазы-биле доктаалды конференция хүлээп алган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче, бо чылдың пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаары, Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартыры, чон ортузунга организакчы болгаш идей-кижизидилге ажылының аргаларын болгаш стилин улам сайзырангайжыдары профэвилел организацияларының эң чугула сорулгазы болур дээрзин ында айыткан.

С. ШОЙГУ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ЧАСКА УТКУШТУР

СЭКП ТК-ның Чагаазынга харыы кылдыр чурттуң чер ажылдыглары кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн өстүрериниң ынаныштыг үндезинин салыр дээш бүгү чүүлдерни кыла берген. Техника септелгезин, хар доктаадылгазы шаңкын чоруп, чемишчидилгелерни чаштырып, үрезиннерни белеткээн. СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнатканы мындыг.

ДОНДА-РОСТОВ. Донның механизаторлары 100 муң ажыг андазыннарны, сеялкаларны, культиваторларны болгаш хөрзүн болбаазырадып кылыр өске-даа машиналарны белеткээн. Машина-трактор парыгының белеткели эрткен чылдыындан артык чедиишкиниг чоруп турар. Январь 28-ке чедир тракторларның белен чоруу 80 ажыг хуу болган. Колхозтарда болгаш совхозтарда часка тракторларны, комбайннарны, хөрзүн болбаазырадып кылыр машиналарны эң баштай техниканы тергиин эки билир, дуржулгалыг механизаторлардан тургустунган специализастаттынган звенолар белеткей берген.

КУЙБЫШЕВ. Кодээ ажыл-агый техниказын катап тургузарынга бааза областа бижыккан. Домашка суурда ийи районнарның ажыл-агыйларындан комбайннарны септээр талазы-биле улуг цех ажылдалда кирген. Ол цех чылда 350 машиналарны септээр. Шилден болгаш бетондан кылган делгем бажыңда септелге бригадаларынга херек эң-не чаа дериглер бар.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында барык-ла 17 муң тракторлар хову ажылы кылын үнүптеринге белен. Ол болза эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 1200 машиналарга хөй.

ВОЛГОГРАД. Волгоградтың чер ажылдыглары ийиги миллион гектар чериниң хар чалдаашкынын эгелей бергеннер. Амгы үеде областа 12 муң ажыг хар чалдакчылары ажылдап турар. Хар эвээш черлерде ону гуекай катоктар-биле таптай бастырып турар. Волгоградчылар хар доктаадылгазынче улуг кичээнгейни салганнар. Тараа культураларының дүжүдүн ол беш хууга өстүрер дээрзин дуржулга көргүскен. Бо кыжын хар чалдаашкынын 2,3 миллион гектар черге чорудар деп шиитпирлээн.

АСТРАХАНЬ. Астрахань областың ажыл-агыйларында теплицаларның болгаш парниктерниң ажыктыг шөлү 700 муң ажыг дөрбелчин метр болур. Оларның хөй кезиинде чаштырыгга ажылы эгелей берген. Эрте быжар капустаны чаштырып эгелээн. Өске ногааларнындан мурнай, марттың ортаа үезинде ооң рассадазын шөлге олуртур. Астраханьның чер ажылдакчылары часка чедир миллиард хире рассаданы өстүрер болгаш ногааларны 20 муң гектар черге тарыырлар.

КИШИНЕВ. Колхозтар аразының агрохимиктиг төптериниң механизастаттынган отрядтары Молдавияның тараа шөлдеринче дөрт миллион тонна органиктиг чемишчидилгелерни чедирген. Амгы үеде оларда 1300 тракторлар база ол хире санныг чаштырыкчылар болгаш чүдүрүкчүлер, өске-даа техника бар.

Республиканың чер ажылдыглары бо чылын миллион тонна хире минералдыг чемишчидилгелерни алырлар. Оларны хүлээп алыр база ажыл-ишчи ёзу-биле шөлдерге чаштырар төлээде бүгү складтарны белеткээн. Оларның иштирин 30 муң тоннага улгаттырган.

(СЭТА-ның корр.).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ОКТЯБРЬГА ТУРАСКААТКАН

ПРАГА. Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка Чехословакияның ажылчы чоннары идепкейлиг киржип турар. Октябрьның юбилейинге 60 шалыпчы ээлчегин тураскаадыр дээш боттарының хүлээлгезин күүседиринче Тршинецтиң Октябрь революциязы аттыг комбинадының металлургтары кириишкен. Комбинатка чоокта чаа «Социалистиг күш-ажылдың бүдүрүлгезин» деп хүндүлүг атты ЧССР-де бир дугаарында тывыскан. Чаа чылдың ийи неделязының дургузунда металлургтар аңаа кылыр ажылдың алды рекордун тургускаш, чуртка чүс-чүс тонна металлды пландан ажыр берген.

Ат-сураглыг дагжы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. Сакмарның бригадазы Октябрьның 60 чыл оюнга алдар болдуруп, немелде хүлээлгелерни алган. Дагжылар юбилейлиг чылда рекордчу хөй хөмүр-дашты—110 муң тоннаны бээр.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга алдар болдурган бедиткен хүлээлгелериниң дугайын ЧССР-ниң он-он үлетпүр бүдүрүлгелери чарлаап.

БРАТИСЛАВА. СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ЧКП-ниң XV съездизиниң шиитпирлерин күүседип турарының дугайын, совет-чехословак экономиктиг кады ажылдажылганың дугайын чугаалап турар чаа документилер «Октябрьның салган оруу» деп доктаамал турар делгелгеде көмешкен. Чехословак-совет найыралдың Братислава бажыңынга ук делгелгениң чорудуп турар ажылдарынга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнун дугайында лекциялар болгаш беседалар циклин организастаары база кирип турар.

СОФИЯ. ССРЭ-ниң Культура министерствозу биле БУР-нуң уран чүүл болгаш культура талазы-биле комитединиң аразынга 1977 чылда кады ажылдажылга дугайында аңаа чоокта чаа ат салган протоколда чугула черни Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга тураскааткан хемчеглерни белеткээри болгаш эрттирери ээлеп турар. Ол байырлалга тураскааткан фестивальдар болгаш делгелгелер Болгарияның хөй-хөй хоорайларынга болгулаар.

Чогаадыкчы коллективтерниң калбак солчулгазын, ийи чурттуң музейлериниң, дээди өөредилге черлериниң аразынга ыяк кады ажылдажылганы протоколда баш удур көрген.

НИКОЗИЯ. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга тураскааткан совет маркаларның делгелгези Никозияда ажыттынган. Оон хөй санныг экспонаттары Совет күрүнениң төөгүзүнүң болгаш коммунистиг тургузуушкунга оон чедиишкиннериниң дугайын, совет кижилериниң амыдыралының болгаш күш-ажылының дугайын тоожуп турар. Делгелгениң бир кезээ Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинге тураскааттынган.

(СЭТА).

Л. КОРВАЛАН ГДР-ДЕ

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң чалааны-биле ында аян-чорук кылып чеде берген чили улустуң алдарлыг оглу, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны ГДР-ниң найысылалының чурттакчылары чүректиң ханызындан өөрүшкү-биле уткуп алган.

Э. Хонеккерниң байыр чедиргеш, чугаалааны болза: фашистиг хунтага чили улустуң шиитпирлиг удурланыышкыны болгаш делегейниң калбак эп-сеткил каттыштырылгазы улуг тиилелгени чаалап алган — Л. Корваланны шаажылакчыларның холундан адырып алган. Ол дээш Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелериниң улустары шиитпирлиг демисежип турган.

Чилиде кара-бажыңнарда хилинчектенип чыдар бүгү-ле патриоттарны болгаш демократтарны хостап үндүрерин Э. Хонеккер негээн.

ТӨӨГҮЛҮГ АЯН-ЧОРУК

ГАВАНА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубага албан-чоруун кылып чораан үезинден бээр үш чыл эрткен. Кубаның черинге 1974 чылдың январь 28-тен февраль 3-ке чедир Л. И. Брежневтиң эрттирген хүннери — совет-куба найыралдың хөгжүлдезинге чаа үе-чада болган.

Куба коммунистер, республиканың ажылчы чоннары ол төөгүлүг аян-чоруктуң үш чыл оюн демдеглевишаан, аян-чоруктуң үезинде ажылдап кылган совет-куба кады ажылдажылганың программазының амыдыралда чедиишкиниг боттанып турарынга ханы таарзыныышкынын илергейлеп турар. Эрткен үеде ол кады ажылдажылга улам-на бедик чадаже көдүрүлген, эң-не ажыктыг түңнелдерни берген. Ылангыя ССРЭ биле Куба Республиканың аразынга 1976—1980 чылдарда улус ажыл-агый пландарын аайлап дүүштүрерин боттандырган.

СЭКП биле Кубаның КП-зиниң аразында харылзаалар улам-на сырый апарган. Партийжи делегацияларны, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунунуң янзы-бүрү талаларынга ажылдың дуржулгазын солчуурун планныг үндезинге боттандырып турар. Ийи чурттуң профэвилел, аныяктар болгаш өске-даа массалыг организацияларының аразынга аралажылгалар үзүктелиишкин чок калбарып турар.

Л. И. Брежнев биле Ф. Кастроның Гаванага ат салганы совет-куба декларацияның принциптеринге бүрүн дүүштүр, ийи партия болгаш ийи күрүне делегей байдалынга улам ыңайгы чогумчалыг өскерлиишкиннерни кады чедип албышаан, делегей аренезынга идепкейлиг хөделип турар. Совет Эвилели биле куба улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш хажык чок демиселди чорудуп, социалистиг күрүнелерниң дем-каттыштырылгазын быжыглаарынга, делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкинин сырый каттыштырарынга идегин берип турар.

Үш чыл мурнунда-даа ышкаш, бөгүн делегейде баштайгы социалистиг күрүне биле бөмбүрзектиң барыын талакы кезээнде баштайгы социалистиг чурттуң аразында харылзааларның эң дээре характеристиказы Гаванага Л. И. Брежневтиң чугаалаан мындыг сөстери болуп турар: «ССРЭ биле Кубаның аразында ужу-кыдыы көзүлбес океан делгемнерин кежилдир ам быжыг, делгем, ынаныштыг көвүрүг салдынган деп чугаалаарының аргазын совет-куба харылзааларының чедип алдынган калбарыышкыны берип турар. Ол көвүрүг-биле шимчээшкинниң үзүктелиишкин чок болгаш деңдееки кылдыр боттандырып турар. Ол дээрге тайбыңның, найыралдың болгаш акы-дуңмалышкы чоруктуң көвүрүү-дүр, эштер!».

Н. ЧИГИРЬ.

Чаңгыс аай эчис сорулга—социализм

Вьетнамның мурнуу талазынга Хошимин хоорайга, чурттуң Национал чаңгыс аай фронтузунуң тургузукчу хуралы чыылган. Бүгү Вьетнамның политиктиг, административтиг болгаш хөй-нийтиг албан черлериниң каттыжыышкыны ооң-биле доостур. Мурнуу талага туруп келген Хосталганың Национал фронтузу база национал, демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Эвилели америк агрессияга болгаш сайгончу ёзум-чурумга удур демиселге боттарының төөгүлүг хүлээлгезин күүсеткен. Ам бүгү вьетнам улуста социализмни тургузар чаңгыс аай эчис сорулга бар. Ол сорулганы Вьетнамның Коммунистиг партиязының дөртку съездизи салган.

Ынчалзажок соңгу болгаш мурнуу талалар экономика болгаш социал талазы-биле боттуг ылгалдарлыг тайбың тургузуушкунче кириишкен. Соңгу тала үр дайынга чилчиксирээн-даа болза, улусчу эрге-чагыргаының чылдарында социалистиг нийтилелдиң үндезиннери ында быжыы-биле бадыткаттынган.

Ынчаарга чурттуң чээрби ажыг чыл дургузунда чарлыышкынын ажыглап алгаш, АКШ-тың империалистери болгаш оларның чалчалары аңаа капитализмни ооң эң чүдек-бужар хевирлериниң бирээзи — неоколониализмни хевирин күш-биле өскүдүп турган. Ол чорук Вьетнамның мурнуу талазының амыдыралының бүгү талаларын капиталистиг барыын талага, бирги ээлчегде АКШ-ка быжыы-биле доңнаптырарынга чедирген турган. Мурнуу Вьетнамның хоорайларын даштыкы бараанаар садыглаарының аажок улуг рыноктары болдурган. Патриоттарның национал-хосталгалыг демиселин базарынга дуза чедирип турган кижилерге хаали-төлевирлерни агрессорлар харам чокка берип турган. Мурнуу талага үлетпүр барык-ла хөгжүвейн турган, а кодээ ажыл-агый дайын уржуундан болгаш тараачыннарның хоорайларже массалыг чорутканының уламындан буурап баткан турган.

Ындыг байдалдың аар-берге уржуктары-биле демиселди улусчу эрге-чагырга бүдүн чартык ажыг чыл чорудуп келген болгаш ол демисел деңк доозулбас-даа. Хоорайларда аажок хөй санныг ажылчоктарны, оонак садыгжыларны, чалча шеригниң болгаш полицияның солдаттарын чорааннарны сайгара тургузар, оларны бүдүрүлгелерге ажылдадып киирер, мурнуу таланың хоорайларында аажок нептерээн социал чүдек-бужар артыышкыннарны узуткаар бирги ээлчеглиг сорулгалар турар.

Ол сорулгаларны шиитпирлээринче угланган эң чугула хемчеглер болза: кодээ ажыл-агыйның ажыл-ижи-биле дагын ажылдап кириптер аргалыг болуру-биле тараачыннар чорааннарны төрээн суурларынче дедир чорудары, а ол ышкаш кур черлерге чаа экономиктиг районнарны тургузары болуп турар. Мурнундагы Сайгон, амгы Хошимин хоорайдан безин мындыг районнарже 700 муң ажыг кижи чеде берген. Кодээде хуу ажылдыг тараачыннарны кооперастаашкынга чоорту белеткеп, черни кады ажылдап ажыглаарының бөлүктерин тургузуп турар.

Үлетпүрде күрүне секторун тургуза берген, а хуу бүдүрүлгелер күрүнениң болгаш ажылчы чоннуң контролю-биле ажылдап турар. Күрүне болгаш кооператив садыының четкизин тургузар, хуу рынокту кыңчыктырбас талазы-биле баштайгы хемчеглерни ап турар. Чырыдыышкынның, культураның база ажылчы чоннуң идеологтуг кижизидилгезиниң талазы-биле улуг ажылды чоруда берген.

Мурнуу Вьетнамның социализмче оруктап баштайгы базымнары берге, ынчалза-даа чедиишкинниг болган. Ол чедиишкиннер вьетнам коммунистерниң шиитпирлииниң болгаш чурттуң мурнуу талазының онзагай чүүлдерин ылап билириниң ачызында, администрацияның эң чугула хемчеглерин чоннуң хөй нуруузунуң идепкейлиг деткип турарының ачызында чедип алдынган.

Аарыг баштан кадык башче

Январь 18 болгаш 19 хүннеринде Египетти силгиишкен болуушкуннар чурттуң политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралынга арлып читпес салдарын чедирген. Чоннуң чижеглээр чүве чок калбак хөлзээшкиннери чем продуктуларынга болгаш эргежок чугула херегленттиннер барааннарга күрүне субсидияларын ийи катап кызырар дээн чазактың шиитпиринге харыы болган. Өртектерниң аажок өзеринге чедирген ындыг шиитпирни Египетке барыын талакы чээли берикчилериниң — АКШ-тың болгаш Сауд Аравияның, а ол ышкаш ындыг арга-биле египет экономиканы «кадыкшыдарын» сүмелээн делегей банкыларының ыйыдыышкыны-биле хүлээп алган турган. Ол чорук «корум-чурум үрээшкиннеринге чедирген политиканы Каттышкан Штаттар сорук киирген» деп айтыр арганы «Нью-Йорк таймс» солунга берген.

Нил хемниң унунга халаптыг болуушкуннарның түңнелинде 79 кижи өлүрткен, 800 ажыг кижи балыглаттырган. Египетке 1952 чылдың революциязының соонда чонга удур шеригни бир-ле дугаарында ажыглааны ол.

Даштыкы капиталды чуртче шургудуп киирер болгаш күрүнеге каражалыг кылдыр хуу секторну деткиир сорулга-биле амгы египет удуртулганың чорудуп турары «ажык эжиктер» политиказынга удурланыышкынның хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалдары ол политиканы ажылчы чоннарның херек кырында шаажылап шиитекени болган. Чыскаалдарның шак ындыг угланыышкыны чурттуң индустриализастаарының болгаш чоннуң амыдырал деңнелин көдүрериниң чепсээ кылдыр күрүне секторун быжыглаарының политиказын чорудуп турган биеэки Насер президенттиң портреттерин тудуп алгаш ажылчы чоннуң кудумчуларга үнүп келгенинден илергейлеттинген. «Ажык эжиктер» политиказының демдээ болган черлер, чижээ, даштыкы акша-хөреңгилер-биле туткан каас-кол рестораннар, каарыжи байлаттарның ынакшылдыг черлери эзарган дүнеки клубтар чоннуң килеңнеп көрген объектилери болу бергени база барымдаа болур.

Фактылар ындыг-дыр. Ынчаарга боттарының политиктиг, социал-экономиктиг угланыышкынынга чоннуң чайгаар кыштыгып үнген удурланыышкынынга дүвүрээн египет эрге-чагыргалар бурууну аарыг баштан кадык башче чая каарын ол фактыларга чөрүштүр оралдажып турар. Египетте хөй санныг депшилгелиг ажылдакчыларны болгаш журналистерни тудуп хоругдааш, ам оларны «марксистер», «коммунистер» кылдыр көргүзерин оралдажып, оларны «корум-чурум үрээр чорукту күткүп үндүргеннер» кылдыр буруудадып турар. Египеттиң иштики херектеринге Совет Эвилелиниң «холгаарлаашкыны» дээр хоозун чүве дугайында хоп-нүгүлчү чүүлдерниң парлалга арыннарында көстүп келгени база бодунче кичээнгейни ээлдирип турар. Ол чаа арга эвестир. Ындыг нүгүлчү аргаларны эрге-чагыргалар 1975 чылдың январь бирде ажылчы чоннарның улуг чыскаалдының үезинде, эрткен чылын каарыжи транспортчуларның ажыл соксадыышкынының соонда база ажыглаан. Ынчангаш «чөөн үзелдиг чөңгээчилерниң» адынга буруудадыышкыннар ол санында-ла барымдаа чок болуп келген.

Чоннуң килеңнээшкининиң ёзулуг алыс чылдагааннарындан кичээнгейни чардыктырар дээр чүткүлдеринден аңгыда, Египетте антикоммунистиг амгы кампания база бир чылдактыг болу берген: Садаттың чазаа бодунуң үргүлчү чээли ап турары Барыын чүктү, АКШ-ты болгаш реакцылыг араб ёзу-чурумнарны Египет болза — «делегей коммунизминиң» хайынга алзыпты, ынчангаш акша-хөреңги деткимчезиң херглей берди деп, ындыг арга-биле бүзүредиринге идегел салып турар.

Чоннуң өскүп үнген килеңнээшкининге таваржы бергеш, египет эрге-чагыргалар хөлзээшкиннерниң чылдаа болган бодунуң шиитпирин күш чок болдурган. Ынчалзажок Каирден медээлерни ёзугаар алырга, египет удуртукчулар хөлзээшкиннерниң кол чылдагааны болу берген «ажык эжиктерни» дажир бакка сурагжаан политиканы эде көөрүн бодавайн турар.

А. МИНЕЕВ,
(СЭТА).

WEIHNACHTSSAMMLUNG
DER HEILSARMEE

БОНН. Барыын чүктүң хоорайларының кудумчуларынга кезек болгаш-ла «Тын алырының» армиязы деп адаар организацияның «ядыыларга» дуза көргүзүп чоруур төлээлекчилери көстүп келгилээр.

Боттарының хензиг дузаламчылары-биле болгаш үр сурталал салыышкыннары-биле бо реакцылыг шажын-филантроптуг организация капиталистиг чурттарның ажылчы чоннарының амгы таалазы-биле медерелиниң өзүлдезинге, мөлчүгделге удур оларның демиселинге шаптыктап турар.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Турисчи оруктар

ЛАУРЕАТТАРНЫ ИЛЕРЕТКЕН

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң, Туризм болгаш экскурсия талазы-биле Тыва область чөвүлелиниң база республиканың аныяк туристер станциязының туризм болгаш экскурсияны эң эки чырыдар талазы-биле 1976 чылда чарлаан республика конкурузунуң түңнелдерин үндүрген. Киирген материалдарны жюри көргеш, олар конкурстуң сорулгазынга дүгжүп, номчукчуларның болгаш көрүкчүлерниң Төрээн чурт, Тыва дугайында билиин калбартырынга, совет улустуң интернационалчы найыралын быжыглаарынга идиглиг берип турарын демдеглээн.

Дараазында коллективтиң болгаш авторларның парлаттынган материалдары үениң негелдезинге дүгжүп, оларның идейлиг, уран-чечен деңнели бедик, чонну кижизидеринге салдарлыг болуп турарын барымдаалааш, дараазында шаңналдарны тыпсырын жюри шиитпирлээн:

Бирги шаңналды—100 рубль болгаш бирги чергениң дипломун **«Тувинская правда»** солунга 1976 чылда «Азимут» турисчи клубтуң тематиктиг үндүрүлгелери дээш.

Ийиги шаңналды—75 рубль болгаш ийиги чергениң дипломун «Демир-Сал» турисчи клубтуң даргазы **Я. Л. Кромга** «Тувинская правда» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарга парлаттынган туризм темазынга материалдары дээш.

Үшкү шаңналды—50-50 рубль болгаш үшкү чергениң дипломнарын:

В. Ч. Амырга, «Тываның аныяктары» солунунуң фотокорреспондентизи, суг туризминиң дугайында бөлүк чуруктары дээш;

А. Н. Филипповка, «Демир-Сал» турисчи клубтуң кежигүнү, туризм дугайында бөлүк материалдары болгаш «Азимут» турисчи клубтуң тематиктиг үндүрүлгелериниң каастааны дээш;

В. А. Мерзляковка, туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлелиниң даргазы, «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаттынган республикага туризм болгаш экскурсия хөгжүдериниң дугайында чүүлдери дээш.

Мактал шаңналдарны — 20-20 рубль болгаш хүндүлел бижиктерни:

Т. П. Хертекке, «Шын» солуннуң килдис эргелекчизи, «Турисчи оруктар» булуңунуң үндүрүлгелерин белеткээни база анаа туризм-экскурсия темазынга бижээн материалдары дээш;

В. Н. Колмогоровка, «Тувинская правда» солуннуң корреспондентизи, «Азимут» турисчи клубтуң тематиктиг үндүрүлгелерин белеткээни база анаа бижээн материалдары дээш;

З. И. Журавлевага, республиканың аныяк туристер станциязының методизи, «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннарга парлаттынган туризм-экскурсия темазынга материалдары дээш;

Д. Э. Хертекке, «Мөңгүлек» турисчи клубтуң кежигүнү, «Шын» солунга парлаттынган туризм темазынга материалдары дээш;

В. А. Загвоздкинге, Ак-Довурак хоорайда геолог, «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаттынган туризм темазынга материалдары дээш.

КОНКУРСТУ УЛАМЧЫЛААР

Тывада туризм болгаш экскурсия улам сайзырап, дыштанылганың массалыг хевири болуп бар чыдар. Республика солуннарының арыннарынга, телевидениеге болгаш радиога туризм болгаш экскурсияны чырыдарын экижидер, ону нептередир сорулга-биле Тыва АССР-ниң Журналистер эвилели, Туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлели, республиканың аныяк туристер станциязы болгаш «Демир-Сал» турисчи клуб 1977 чылда туризм-экскурсия темазынга эң эки материал дээш республика конкурузун чарлап тур.

Конкурска киирген материалдарга Улуг Октябрьның 60 чылынга белеткелдиң үезинде туризмниң болгаш экскурсияның хөгжүлдезин көргүскен, совет улустуң революсчу, дайынчы, күш-ажылдыг алдарының черлериниң болгаш Тывада бүгү-эвилелдиң маршруттарын тайылбырлап бижээн, туристерниң амыдыралын, дыштанылгазын, бойдуска хумагалыг хамаарылгазын, турисчи организацияларның ажыл-чорудулгазын чырыткан болур.

Эң эки материалдарны шаңнаары-биле дараазында шаңналдарны тургускан:

а) Чогаадыкчы коллективтерге

Бирги шаңнал—100 рубль.
Ийиги шаңнал —75 рубль.

б) Авторларга

Бирги шаңнал — 75 рубль.
Ийиги шаңнал (ийи)—50-50 рубль.
Үшкү шаңнал (үш)—30-30 рубль.
Мактал шаңнал (беш—20—20 рубль.

Конкурстуң лауреаттары дипломнар болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнадыр.

Конкурска чогаадыкчы коллективтер, чогаалчылар, журналистер, чурук болгаш кино тырттырар кижилер, чурукчулар, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер, туристер киржип болур.

Бижээн материалдарны, кинофильмнерни, тырттырган болгаш чураан чуруктарны республика солуннарының редакцияларынче, телевидение болгаш радиоже чорудар. 1977 чылда үнген эң эки шынарлыг материалдарны шаңнап-мактаары-биле Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелинге бо чылдың декабрь 15-ке чедир киирер.

Төрээн чериң билир сен бе?

Чараш-ла ат

Чер-черде чараш болгаш кандыг-бир чүведен укталган чер аттары хөй болгулаар. Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң девискээринде ындыг аттыг черлер база элээн хөй.

Оларның бирээзиниң дугайында улуг назылыг кижилерниң чугаалааның дыңнааш, дыка-ла сонуургаан мен. Ол чер ады чараш болгаш анаа холбашкан тоолчургу чугааның база ол черниң аян-шинчизинге дүгжүп-даа турар деп бодаар мен.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа суурунуң алдыы дужунда. Ак суунуң ол чарыында. Кызыл-Тайганың эдээнде, Сүт-Хөлдүң өөжүнүң кирген аксының дужунда кезек хавактыг черлерни Чес-Булуң деп адаар. Ону мен баштай ол черниң хевир-шинчизинге чүүлдештир адааны ол деп билип чораан мен. Чес-Булуңнуң девискээри шынап-ла чес ышкаш кызылзымаар элезин-сайырлыг, кызыл даштарлыг хавактарлыг, кедээ белдерлиг чер. Ооң девискээри бодунуң шаа-биле делгем-даа: Кызыл-Тайга делгем эдээн чада салып бадырып берген, а мурнунда Ак хемниң унунда шыктар, алаакчыгаштар-даа бар. Ынчангаш анаа күзүн, чазын совхозтуң хойжуларының аалдары кожа-кожа хонгулап алган, хой сүрүг ак-чайт апарган чоруур.

Сөөлзүреди, улуг назылыг кижилерден дыңнап чорууримга, Чес-Булуңнуң адының тывылганынга, ооң нийти аян-хевириниден аңгыда база бир чылдагаан бар болу берген. Чоннуң чугаалажып база тайылбырлап турары-биле алырга, ол ылап болган болуушкун болгаш ооң шынныы чоокка чедир бадыткаттынып келген боор турар. Ол чүүлдү дончулап бижиирге мындыг.

Шаанда, «Алдан дургуннар» (Алдан маадырлар) тура халышкын үндүрүп турганының мурнунда чүве ийикпе азы ол үеде чүве ийикпе, бир аңчы кижи амгы Чес-Булуңнуң хавактарының кырын өрү орук чок черлеп чоктап чыткаш, бир базырыктан (хөөр хорумдан) боо кузумуурну тып алган. Ол кузумуур анаа кара демир эвес, сарыг хола болганындан үр чылдарда черге чытса-даа, дадарып үрелбээн болгаш аары база аажок болган. Күжүр аңчы тып алган хола кузумуурун бодунуң чактырлыг боозунга деңнээрге, ийи-үш илиг хире узун болган.

Аңнаарда хола кузумуурун боо ылжыңда чыдынынга суп алгаш, боону чүктеп алырга, аарыдап эгин шылаар мындыг болган. Ынчангаш ол кузумуурун аңнаарда албайн, чүгле өгге турган боозунга кааста-лга янзылыг суп каар турган. Ынчан кузумуурнуң көстүп турар чери от чырыынга-даа, хүн херелинге-даа чайынналып турар болган.

Аңчы бир-ле күзүн тайга үнүп, аңнап чорааш, тыпкан олчазын Хемчик ол чарыында, Хая-Бажы деп черге турган кыдат бүүзеге садар дээш чорупкан. Идегелдиг эди—боозун демги хола кузумуурубиле чүктеп алгаш чорупкан. Тыпкан олчазын дизип-биле бир холунга туткаш, эгинде боозун дүжүргеш, өске холунга туткаш, бүүзеже кире берген.

Данчааты өлүктерни көрүп тура, хепертеп аңчының боозунче көргеш, карак салбастай берген. Ынчап тура, өлүктерни шала дап өртек-биле апкаш, боозунуң хола кузумуурун садарын аңчыдан ээрежип дилей берген. Аңчы «мыштап харын дары-коргулчунга четтигер эвес деп мен бе» кылдыр бодааш, «Чүнү бээр сен, данчааты?»—дей каапкан.

—Бүүзеде бар-ла бараапымның чартыын бээр мен—деп, чилбизинден караа кыптыгып турган данчааты аазаан. Аңчы бо-даа апаа эвес боор, азы кузумуурум алдын болган чоор бе деп бодааш:

— Бүүзе кезин бараанга хоржок мен, ийи бүүзе бараан болза харын берип болгай-ла—дээн-дир.

Данчааты кыдат кузумуурну ужулдуруп алгаш, аңдара-дүңдере тудуп көрүп, аксынга пактап, ызырып көргүлээш: «Хы, арыг алдын!» деп магадаан иргин. Аңчы аалынга чанып келген. Ындыг солун чүве чылдар эвес, ол аңчыда алдын кузумуур бар деп чүве чонга дыңналы берген.

Ол үеде Алдан маадырларның тура халышкыны бастырып, ооң киржикчилери туттурган, чамдыктарын Улаастайже аппарган турган. Оларның аразынга бир бай кижиниң оглу база бар турган чүве-дир. Ол кожай оглунуң бажын (амы-тынын) садып алыр дээш, демги аңчының алдын кузумуурун бир аскыр оөр чылгы-биле садып алгаш, ол кузумуурну Улаастайже чорудупкан дээр. Аңчы кузумуурун бээрде, бичиини кезип алыр дээш чадашкан, хейде-ле балдызын үреп алган-дыр. Ол алдын кузумуур ортээ чылгының артыы дорала-дорала чылгы 40 чылдарга чедир Сут-Аксынга бир кижиге турган дижир.

Чес-Булуңдан ооң соонда-даа дыка солун чүүлдерни улус тыпкылаан: хүлер суглук дээрбээ, эзеңги, колун баштары, чинчи, шуру дээш өске-даа. 1941 чылда Чес-Булуңдан хүлер-биле куткан теважыы хире кажык база тывылган. Ону Суг-Аксы школазының өөреникчилери Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинче чоруткан. Ол үелиг тывыш музей фондузунда чыдар боор деп идегел бар.

Ынчангаш Чес-Булуңнуң ады черниң хевир-байдалы-биле-даа, төөгү талазы-биле болган таварылга-биле-даа холбашкан чараш болгаш шынныг ат боол турар.

В. ЧЫМБА.

СПОРТ

Мячилиг хоккейге делегей маргылдаазы Норвегияга чаа болган. ССРЭ-ниң шилиндек командазы анаа киришкен.

ЧУРУКТА: адаккы одуругда, В. Пугачев, С. Наумов, С. Гава, В. Янко, Г. Шишков, В. Маслов, Ю. Лизавин, С. Лазарев, Е. Герасимов, кырында Г. Канарейкин, В. Эйхвальд, Ю. Петров, Е. Горбачев, В. Плавунов, Ю. Гаврилов, Л. Палладий, В. Бочков, А. Першин болгаш Л. Лобачев олар.

И. УТКИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Эжеш чуңгулаашкынның Европа чемпионадынга мөңгүн медальдарны чаалап алган Ирина Воробьева биле Александр Власов.

Эр улустуң чааскаан чуңгулаарынга Европа чемпионадының киржикчизи Сергей Волков.

СОНУУРГАКТАРГА

КАЖАН ЭГЕЛЭЭНИЛ?

Кара далай пароходствозунуң хоочуннары хөй-нийти эгелээшкини-биле ССРЭ-ниң далай флодунуң музейин Одессада тургусканнар. Аңаа Федор Михайлович Шевченконуң киирген үлүү улуг. Ол пенсияже үнген соонда, он беш чыл дургузунда музейниң фондузун алгыдар болгаш чаа-чаа экспонаттар-биле четчелээр дээш бүгү күжүн үндүрүп келген.

Он чыл бурунгаар ук музей хоорайның эң чараш бажыңнарының бирээзинче көшкен. Ооң бээр бир чылда-ла аңаа 400 кижи кээп турар. Музейде чүү барын сонуургадып көрээлиңер.

Шаанда шагда бистиң өөбелериивис чунуң-биле эжиндирип турганнарыл? Корабль тудуунуң төөгүзү хемелерден эгелээн болгай. Эң-не шаандакы хеме беш муң хире чыл бурунгаар кылдынган. Ону археологтар Ладога хөлдүң эриинден чүс чыл бурунгаар тыпканнар. Музейниң фото-чуруктарының бирээзинде база бир эрги шагның хемезиниң чуруу бар. Ону Мурнуу-Бугтуң аксындан тыпканнар, а ооң «хары» үш муң хире. Хемениң узуну 7 метр, ону дубтан кылган болган.

Шаанда Киевтиң Орусу далай талазы-биле күчүлүг күрүне турган. Кара далайны безин ынчан Орустуң далайы деп адап турган. Орус чон далай ындының чурттары-биле садыг харылзааны ынчан быжыктырган. Ынчан бичии судноларны тыптып келген.

907 чылда хаан-хоорайның ханаларынче ийи муң хире судноларлыг князь Олег чоокшулап келген. Оларның бирээзи-ле 40—60 дайынчыларлыг. Ол үеде Оруска корабль тудуу калбарып, бир чылда-ла Киевке 3 муң хире суднолар туттунуп турган. Оларны далай ындындан келген садыгжылар өөрүшкү-биле садып ап турган чүве-дир.

Чоорту-ла ол судноларның хевири өскерлип, палубалар тыптып келгилээн. Судноларның узуну 25 метр чедип, 200 тонна чүъктү сөөртүп турар апарган. Ук судноларны мачталар, парустар-биле дерээн.

А ёзулуг парустуг флоттуң төөгүзү XVII вектиң ортаа үезинде эгелээн. Музей залдарының бирээзинде «Фредерик» деп Россияга 1636 чылда туттунган баштайгы парустуг корабльдиң чуруун көрүп болур. Ында ийи парустуг корабльди база көргүскен. Ооң адын «Орёл» дээр, ону 1669 чылда Дединова суурга кылган. А Бирги Пётр хаанның үезинде муң хире парустуг корабльдер туттунган.

Ф. ЧЕРНЕЦКИЙ.
«Известия» солундан.

ӨРЭЭЛ ҮНҮШТЕРИ

Ажыктыг сүме

Бажыңга өстүрүп турар үнүштерниң өрээлди аян киирип, чараш болдурарындан аңгыда, ажыктыг талазы база бар. Бүрүлер шыкты бүстадырып үндүрбүшаан, ылангыя төп одалгалыг бажыңнарның өрээлдериниң агаарын арыглап, экижидип турар деп гигиенистер бадыткаан.

Ынчангаш үнүштерни доозун сорукчулары деп адап турары анаа эвес: өрээлге үнүштер хөй болган тудум, довурак-доозун эвээш болур. Олар доозунну боттарынче тыртып ап, агаарны арыглап турар болганда бүрүлерге хөй доозун чыылбазы-биле айда бир катап чуур. Үнүш бүрүзү фитонциттер (грек дылдан «үнүш» болгаш латин дылдан —«узуткаар») деп адаар агаарда хоралыг бактериялар узуткаар ужугар бүдүмелдерни үндүрүп турар.

Өрээлге үнүштер өстүрер деп бодаар болза, оларның ажыктыын база көөрү чугула. Чижээ, алоэ. Ону чүс-чылдыг (столетник) деп база адап турары таварылга эвес. Бо үнүштү медицинада калбаа-биле ажыглап, балыгга, өрттенген кешке, чидиг демир-биле азы шил-биле хол, бут салааларын кезип алганда, ооң кылын, кыдыгларында теңчигештерлиг ногаан бүрүлерин балыгга чыпшыр шарып эмнээринге хереглеп турар.

Чечектер өстүрерингэ сундулуглар өрээлге чимистиг болгаш ногаан аймактыг, чижээ, лимоннуң тускай павловский сорт дээр сортун, а ногаа аймаандан перецтиң чочак-тараазыг сортун өстүрүп турарлар. Перецтиң сыптары быйыргын кызыл чочак тараажыгаштар-биле шыптынгаш, кончуг чараш көстүр. Ооң аңгыда ооң ол чочак тарааларын чемге база ажыглап болур.

Элээн каш горшокчугаштарга, бичии хааржакчыгаштарга петрушкадан, кинзадан, укроптан өстүрүп алыр болза, кышты өттүр столунарга чаа көк үнүштүг болуп, С витаминниг, каротинниг чемни белеткеп болур силер.

Соңга караанга хөй үнүш салбаңар. Өрээл иштин караңгыладыптар болгаш хүн херелдери багай кирер апаар. Улуг, бедидп өскен үнүштерни азыгта, тумбочка кырынга, бичиилерин шкафтар кырынга тургузарга таарымчалыг болур.

«ЗДОРОВЬЕ» журналдан.

АГААР

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур. Чагбас. Барыын талакы хаттың күжү секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы барыын районнарга дүне 35—40, хүндүс 22—27, а өске черлерге дүне 39—41, хүндүс 28—33 градус соор. Республиканың автооруктарынга туманнаар, эртенги шактарда орук 50 метр хире черге көстүр.

Кызылга база булуттуг хүн болур. Хаттың күжү кошкак. Хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 39—41, а хүндүс 30—32 градус соор. Хоорайга бичии туманнаар, ынчалза-даа автооруктарга 500—1000 метр хире чер аразынга көстүрү эки.

телевидение

ЯНВАРЬ 30-ДЕ
МОСКВАДАН

10.00.—Медээлер.
10.10—«Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар!»
10.30—«Оттурукчу».
11.00—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!»
12.00—«Бистиң-биле кады, бис дег, бистен артык кылдыр кыл». ГДР-ден дамчыдылга.
13.00—13.10—Чапсар.
13.10—«Музыкалыг киоск».
13.40—«Улуг оруктуң чадалары». «Балтиканың депутады». Уран-чечен фильм. Бөлүк дамчыдылганы ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар чериниң секретары, искусствоведение доктору А. В. Караганов эрттирер.
16.30—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европаның чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. Хельсинкиден дамчыдылга.
17.10—«Делегей панорамазы».
17.40—«Дамырак» деп уруглар ансамбли таңцылаар.
18.00—«Кино аян-чоруктарының клуву».
19.00—Медээлер.
19.10—19.20—Чапсар.
19.20—Мультфильмнер программазы: «Ээриилчигеш болгаш Шаанчакчыгаш», «Солун мастерлер», «Сени шиңме!» (9-ку үндүрүлгези).
19.50—«Дээр хараачыгайлары». Ф. Эрвениң «Мадемаузель Нитуш» деп опереттазын ёзугаар уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.
22.00—«Үе». Информастыг программа.
22.30—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Көргүзүг мергежилгелер. Хельсинкиден дамчыдылга.
00.05—00.50—Мячилиг хоккейге делегей чемпионады. Швеция биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының оюну. 2-ги тайымы. Норвегиядан дамчыдылга.

ЯНВАРЬ 31-ДЕ
МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Тоол аалдап келди». «Шаг шааның тоолу». Уран-чечен фильм РСФСР-ниң улустуң артизи В. Леонтьеваның эге сөзү-биле.
12.15—«Дириг амытаннар делегейинде». Дамчыдылганы журналист В. М. Песков эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

13.15—«Ынакшыл берзимзе...» Уран-чечен телефильм.
14.25—Телефильм.

МОСКВАДАН

14.50—«Аш ховузу». Документалдыг фильм.
15.50—«Авамның школазы».
16.20—Уругларга фильм. «Чүк биле Гек». Уран-чечен фильм.
17.10—«Бойдус-биле таныжып тур бис».
17.35—«Буратино делгелгези».

КЫЗЫЛДАН

18.05—Телемедээлер.
18.20—«Бичии уруглар». Уран-чечен телефильм.
18.50—«Шуберттиң романстары» Тываның Телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң симфония оркестриниң солизи С. Лесогорова күүседир.
19.05—«Бүгү чоннуң херээ». Документалдыг фильм.
19.25—«Челээш». Дамчыдылга.
19.45—Киножурнал.
19.55—Телемедээлер.
20.05—«Чараа-чечен». Шоодутлуг тележурнал.
20.20—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.25—Ф. Достоевский —«Степанчиков суур болгаш ооң чурттакчылары». ССР Эвилелиниң Москваның М. Горький аттыг академиктиг уран театрының фильм-шиизи.
22.00—«Үе». Информастыг программа.
22.30—«Степанчико суур болгаш ооң чурттакчылары» деп фильм-шиинин уланчызы.
23.40—23.50 — Медээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Мергелдейге чагаа

Микро-макро микрорайон

Хүндүлүг Мергелдей! Силерге микро, макро дээн сөстерниң утказын тайылбырлаар хереэ чок боор. Ооң орнунга ол сөстерни чамдык эштерниң соора билип, азы билзе-даа тоомчага албайн турарын бижикседим. (Микро — эң бичии, макро—эң улуг дээн угаалыг).

Кызылда 4,5 дугаар микрорайоннар тургустунуп, ооң девискээринде микрокаът макробажыңнар туттуна бергенин чүгле силер эвес, а республиканың чурттакчы бүрүзү билири чадавас боор. Макро-даа эвес, а беш каът, макро саныг-даа эвес, он ажыг бажыңна бар чүве деп удур харылаар кижилер-даа бар боор. Орта ол микрорайоннарда чурттакчыларның саны макро четкен деп база харыы бар. Шынап-ла ында чурттакчы саны аажок өскен, хоорайның чурттакчы чонунуң 10—20 хуузу чедип турар.

Ам ол микрорайоннуң чурттакчыларын дүвүредип турар микро, макро айтырыгларны сайгараалыңар. Бажыңнарны чурттаарынга дыка-ла эки кылдыр таарыштырган. Артында хоорайдан озалааш, дөң кыры черде туткан, салгынсырыныыг, ыш безин чок болур. Хайлыг чүве чүл дээрге, микрорайондан хоорай, хоорайдан микрорайон чедери де. Ону таварыыр чүгле ийи маршрут бар. Автобустарның саны эвээш. Ийи-чаңгыс элейтип кээр автобустарга, манааш доңуп-дожаан кижилерниң сыңмарлажып, баскылажырын көрген болзуңарза, пат кайгаар силер, Мергелдей. Апа шош-содаа болганы-биле демей-ле!

Кызыл хоорайның деңнели-биле алырга, микрорайон эвес, а макрорайон апарган девискээр-дир. Ында ам баш таарар черлер, чүүл бүрү херекселдер септээр мастерскаялар, библиотекалар, кафе, столовая-даа бар. Ол эки-ле харын. А садыг?.. Ол база бар-ла чүве. Ынчалза-даа микромагазин болдур эвеспе. Оортан хлеб, сүт садып алыр деп кордалдыг болзунза, ынаар барбайн, келир-келбес автобузун манааның дээре. Эът, колбаса кылыглары, оон-даа өске амданныг чемнерни орта көөр мен деп бодава-даа. Чүге дизе, ындыг бичии магазинниң бодунуң шаа-биле киирип алганы аъш-чеми ынча хөй кижиге кайын четчир дээр силер. Микрорайоннуң чурттакчылары чанчыккан деп бил, хоорайлаарда барбаларны алгаш кирер.

А школа? 5-ки микрорайонда эштир бассейнниг улуг школа төлевиледе бар дээр болгай. Ам дээрезинде микрорайоннуң чурттакчыларының ажы-төлү Кызылдың школа санай. Дүү автовокзал дужунда № 4 школадан эгелээш №№ 2, 7, 10, 14, 15 школаларга чедир деп бил. Ол бичии уруглар база-ла «кээр-келбес» автобуска сыңмарлажыр-ла болгай. Ам канчаар кыштың соогунда чадаг кылаштаар эвес. Оларны көөрге кээргенчиг-даа: чамдыктары автобуска сыңмайн чыткылап калгаш, караанын чажын чоттуна бээр (кичээлдеп озалдааным ол-дур деп бодаары ол боор), кирип алганнары улуг улуска кыстыра-кыстыра, колдук адаанда карактары кылаңайнып чоргулаар. А уруглар садынче, яслилерже чедирер уругларлыг кижилер мырыңай түрүзүн көөр. Микрорайонда 11, 28 дугаарлыг ийи ясли-сад бар. Олче хоорай иштинден уругларын чедирип турарлар ам-даа хөй.

Бир эвес автобус-биле хандырылганы ол хөй чурттакчылыг микрорайонга экижидиптер болза, үстүнде чугаалааныывыс чамдык четпес байдалдар чайгаар-ла боду шиитпирлеттине бээр дээрзин билип турар бис. Ынчангаш автобус болгаш садыг айтырыгларын ой-шаанда шиитпирлежип бээр боор деп силерге идегедивис, Мергелдей!

С. МИНТОН.

КИНО

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Илбилиг шынчы сөс» 9.30, «Ак пароход» 11.05, 13.00, 14.55, 16.50, 18.45, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сиреновая кудумчудан уруглар» 9.00, 10.25, 11.55, «Ульзана» 9.00, 10.25, 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Анна Каренина» 9.20, 11.10, «Танывазы херээжен» (2 сериялыг) 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ы» операция болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 10.40, 12.30, «Соляңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Делегейни дескиндир 80 хүн дургузунда» (2 сериялыг) 9.30, 12.15, 15.00, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Маугли» 9.00 «Тоол-домак чурттап чоруп тур» — киноклуб 16.45, 15.00, «Ульзана» 12.30, 16.45, 18.30, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Манаашкын» 15.00, «Кем-херек үүлгедикчизи болгаш ооң эдилели» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Танывазы херээжен» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу. бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24. 2-31-75. пропаганда килдизиниң 2-31-75. харысалгалыг секретарьның 2-23-54. партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13. культура килдизиниң 2-23-54. көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47. үйттүр килдизиниң 2-22-64. чагаа килдизиниң 2-41-27. информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60 корректорларының 2-27-41. бухгалтерияның 2-12-45. секретариаттың 2-23-35. солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.
ТИРАЖ 16332. ЧАГЫГ № 101.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышың талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00641.